

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
FILOSOFIJOS IR ANTROPOLOGIJOS KATEDRA

LINA AUGYTĖ

Tarpkultūrinio ugdymo ir tarpininkavimo studijų programos studentė

**EMIGRAVUSIOS LIETUVĖS MOTERS TAUTINIO IDENTITETO RAIDA
SAVAIMINIO MOKYMOSI IR SAVIUGDOS PROCESUOSE**

Magistro darbas

Darbo vadovas: doc. dr. N. Mažeikienė

Šiauliai, 2012

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
ĮVADAS.....	4
1. MIGRACIJOS IR TAUTINIO IDENTITETO SAMPRATŲ TEORINIS PAGRINDIMAS SAVAIMINIO MOKYMO SI IR SAVIUGDOS PERSPEKTYVOJE.....	7
1.1. Migracijos samprata ir jos tipai teoriniu aspektu	7
1.2. Kultūros adaptacijos savitumai moterų migracijos atveju.....	9
1.3. Tautinio identiteto samprata ir jo puoselėjimo prielaidos teoriniu aspektu.....	17
1.4. Moterų emigracija feministinėje perspektyvoje	25
2. EMIGRAVUSIOS LIETUVĖS MOTERS TAUTINIO IDENTITETO KAITOS EMPIRINIS TYRIMAS.....	28
2.1. Tyrimo metodologija.....	28
2.2. Tyrimo metodai.....	29
2.3. Tyrimo duomenų analizės metodas.....	31
2.4. Tyrimo imtis ir atranka.....	31
2.5. Tyrimo patikimumas.....	33
3. EMIGRAVUSIOS LIETUVĖS MOTERS TAUTINIO IDENTITETO RAIDOS EMPIRINIO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ.....	34
3.1. Kultūrų skirtumai	36
3.2. Kultūrinė elgesio strategija.....	37
3.3. Kultūrinė aplinka.....	41
3.4. Apranga ir savęs priežiūra.....	44
3.5. Papročiai ir tradicijos.....	46
3.6. Stereotipai.....	47
3.7. Moters padėtis emigravus	49
3.8. Dalyvavimas visuomenėje.....	50
3.9. Požiūris į Lietuvą ir grįžimo galimybės.....	52
IŠVADOS.....	54
REKOMENDACIJOS	56
LITERATŪRA.....	58
PRIEDAI.....	64

SANTRAUKA

EMIGRAVUSIOS LIETUVĖS MOTERS TAUTINIO IDENTITETO RAIDĄ SAVAIMINIO MOKYMOSI IR SAVIUGDOS PROCESUOSE

Tyrimo tikslas - teoriškai pagrįsti ir empiriškai ištirti emigravusios moters tautinio identiteto raidą ir kultūrinės adaptacijos kryptingumą savaiminio mokymosi ir saviugdų procese.

Lietuvių išaugusios emigracijos ypatumai susiformavo veikiant įvairiems veiksniams – politiniams, demografiniams, ekonominiams, kultūriniais. Žmonėms emigruojant ypatingą reikšmę įgyja savaiminis mokymasis ir saviugda, nes reikia prisitaikyti gyvenimui svetimoje aplinkoje ir kultūroje. Tyrime dalyvavo 10 moterų, emigravusių iš Lietuvos. Buvimo emigracijoje laikas buvo skirtingas nuo 6 mėnesių iki 14 metų. Tyrimui buvo pasirinktas kokybinis pusiau struktūruotas atviro tipo biografinis interviu metodas.

Pagal tyrimo rezultatus, galima teigti, kad tyrimo hipotezė - emigravusios moters tautinis identitetas keičiasi savaiminio mokymosi ir saviugdų proceso metu, priimant kitą kultūrą - pasitvirtino. Emigravusios moters tautinis identitetas keičiasi priimant kitą kultūrą, kai moteris emigracijoje gyvena 6 ir daugiau metų.

Raktiniai žodžiai: emigracija, identitetas, savaiminis mokymasis, saviugda, kultūrinė adaptacija, migracija.

SUMMARY

THE LITHUANIAN WOMAN EMIGRATED ETHNIC IDENTITY DEVELOPMENT AND SELF LEARNING PROCESS

The aim - to justify theoretically and empirically examine a woman emigrated ethnic identity development and cultural adaptation of self-direction and self learning process.

Lithuanian emigration increased features have been shaped by various factors - political, demographic, economic, cultural. People emigration has particular significance, and learning self-improvement because of the need to adapt for life in a foreign environment and culture. The study involved 10 women who emigrated from Lithuania. Stay in exile was a different time from 6 months to 14 years. The study was chosen for a qualitative semi-structured open-ended biographical interviews.

According to the study results suggest that the hypothesis - a woman emigrated changing national identity and self learning process, the adoption of another culture - have been confirmed. Emigrated women in their national identity is changing the adoption of a culture where a woman lives in exile six years or more.

Keywords: emigration, identity, learning, self-improvement, cultural adaptation, and migration.

IVADAS

Pastaruoju metu yra išaugusi emigracija. Lietuvių emigracijos ypatumai susiformavo veikiant įvairiems veiksniams – politiniams, demografiniams, ekonominiams, kultūriniais. Pagal Statistikos departamento duomenis (2011) 2010 m. 83,5 tūkst. emigrantų deklaravo savo išvykimą iš Lietuvos – tai 3,8 karto daugiau negu 2009 m. Vidutiniškai per metus 1000 gyventojų teko 25,4 emigranto (2009 m. – tik 6,6). 2009 m. iš Lietuvos emigravo daugiau nei 20 tūkst. žmonių – tokie skaičiai užfiksuoti oficialioje statistikoje. 2008 m. per tą patį laikotarpį tokių buvo 15 400, o 2007 m. – 12 892. Krizės metais jis gerokai išaugo – anksčiau kasmet išvykdavo keliais tūkstančiais žmonių mažiau.

2009 m. daugiau negu trečdalis emigrantų išvyko į Jungtinę Karalystę, o pernai – kas antras. Į Airiją 2009 m. emigravo 14 procentų visų emigrantų, o 2010 m. – 15,7 procento. Taigi, Jungtinė Karalystė ir Airija – patraukliausios valstybės, į kurias iš Lietuvos išvyksta didžioji dalis emigrantų.

Padidėjo emigravusiųjų į Norvegiją skaičius – nuo 0,8 tūkst. 2009 m. iki 4,9 tūkst. 2010 m. Ir 2011 m. pagal emigrantų skaičių Norvegija buvo trečioji.

2010 m. 4,6 procento visų emigrantų tikslo šalimi rinkosi Vokietiją, 4,3 procento – Ispaniją, 3,3 procento – Jungtines Amerikos Valstijas, 2 procentai – Švediją, 1,8 procento – Rusijos Federaciją ir 1,7 procento – Baltarusiją (Statistikos departamento duomenys, 2011).

Tačiau emigracija – kaip pasaulinės pokyčių grandinės dalis, dinamiškas ir įvairialypis procesas. Migracija pakeičia ne tik valstybes iš kurių išvykstama, bet ir tas, į kurias atvykstama. Tai kryptingas šio amžiaus bruožas ir sudėtingas tautinis procesas, kuris iš esmės pakeičia santykį tarp mūsų gyvenamųjų vietų ir mūsų kultūrinių užsiėmimų, patirčių bei tapatumų.

Emigracijos metu išvyksta etninės atminties nešėjai. Kiekvienas išeivis išsiveža dalelę savo miesto ar kaimo kultūros, kuri svetimoje aplinkoje pasmerkta sunykti, nebent susidarytų tinkama terpė ją palaikyti besikuriančiose bendruomenėse. Edukologams svarbu tirti kaip vyksta tautinio ir kultūrinio identiteto kaita savaiminio mokymosi ir saviugdos kontekste. Savaiminis mokymasis – tai natūralus, kiekvieną dieną vykstantis mokymasis. Skirtingai nuo formaliojo, savaiminis mokymasis nebūtinai iš anksto apgalvotas, mažiau organizuotas, mažiau struktūruotas, gali būti skatinamas gyvenimo, aplinkybių, šeimos, sąlygų, todėl jo gali nepripažinti net patys individai, papildantys savo žinias ir gebėjimus (Pagal Mokymosi visą gyvenimą strategiją, 2004).

Sąmoninga, kryptinga žmogaus veikla, kuria siekiama tobulinti savo psichines, socialines savybes pagal visuomeninio ugdymo ir socialinių sąlygų visuomenei reikšmingų vertybinių orientacijų modelį, vadinama saviugda. Ji padeda žmogui rasti savo vietą visuomenės gyvenime, pasirengti užimti deramą vietą visuomenėje (J. Vaitkevičius, 1992).

Tautinio identiteto sociologiniai tyrimai gali būti teoriniai ir empiriniai socialinio lyčių identiteto tyrimai, feministinėje tradicijoje, socialinių vaidmenų paradigmoje bei socialinio lytiškumo konstravimo teorinių koncepcijų erdvėje. Šia kryptimi dirba tokie lietuvių autoriai kaip S. Kraniauskienė (2000, 2003), A. Tereškinas (2001), L. Kublickienė (2000), I. Aleksandravičienė (2000), V. Kanopienė (2000). Tautinį identitetą (tapatumą) nagrinėjo A. Giddens (2005), T. H. McLaughlin (1997), M. Torado (1976), J.E. Mack (1983), J.M. Salazar (1998), D. Antinienė (1999), B. Kuzmickas (1996, 2007, 2009), A. Ranonytė (2004), R. Grigas (1989), A. Valantiejus (2007), J. Girnius (1956), V. Čičiūnas (1953), A. Juodaitytė (2002, 2003) ir kt.

Moterys turi savitus migracijos scenarijus (mišrių kultūrų asmenų santuoka, darbas užsienyje auklėmis, senyvų asmenų priežiūroje), todėl feministinėje literatūroje atskiria savitus emigracijos procesus lyties požiūriu.

Problema. Didėja emigracijos srautas iš Lietuvos. Daugėjant išvažiuojančių į kitas šalis gyventi lietuvių moterų, kurios užsienyje sukuria šeimas su kitos šalies piliečiais, kyla klausimas, kaip kinta emigravusios moters tautinis identitetas savaiminio mokymosi ir saviugdų proceso metu.

Objektas: emigravusios moters tautinio identiteto raida.

Hipotezė: tikėtina, kad emigravusios moters tautinis identitetas keičiasi savaiminio mokymosi ir saviugdų proceso metu, priimant kitą kultūrą.

Tikslas: teoriškai pagrįsti ir empiriškai ištirti emigravusios moters tautinio identiteto raidą ir kultūrinės adaptacijos kryptingumą savaiminio mokymosi ir saviugdų procese.

Uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti emigravusios moters tautinio identiteto raidos tendencijas savaiminio mokymosi ir saviugdų procesuose.
2. Teoriškai pagrįsti emigravusių moterų kultūrinę adaptaciją lyties požiūriu.
3. Atlikti biografinį interviu, kuris leistų nustatyti kaip kinta emigravusios moters identitetas savaiminio mokymosi ir saviugdų procesu metu.
4. Empiriškai ištirti (taikant biografinį tyrimo metodą) emigravusios moters tautinio identiteto raidą savaiminio mokymosi ir saviugdų perspektyvoje.

Imtis. 10 užsienyje gyvenančių lietuvių moterų biografijų.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: mokslinės literatūros analizė, siekiant išanalizuoti emigravusios moters tautinio identiteto raidą.

Empirinis: kokybinis pusiau struktūruotas atviro tipo biografinis interviu metodas.

Duomenų apdorojimo metodai. Duomenys surinkti biografinio interviu tyrimo metu analizuoti taikant kokybinės turinio analizės metodą.

Susijusių mokslinių tyrimų apžvalga. Tyrimo metu buvo išanalizuoti moksliniai tyrimai, susiję su šio darbo tema. Susipažinta su keliais magistro darbais, apgintais Vilniaus pedagoginiame universitete ir Vytauto Didžiojo universitete. Vilniaus pedagoginiame universitete 2010 m. D. Jasilionienė apgynė darbą tema „Lietuvos emigrantų vaikų tautinis identitetas: ugdymo situacija įstaigoje ir namuose“, kuriame buvo analizuojama užsienyje veikiančių lietuviškų ugdymo įstaigų ir tėvų pastangos ugdyti vaikų tautinį identitetą. Magistro darbą „Socialiniai ryšiai emigracijos procese“ 2009 m. apgynė R. Surblytė. Minėtame darbe buvo analizuojami emigravusių asmenų tarpasmeniniai ryšiai su kitais žmonėmis. A. Antanaitė (2011) apgynė magistro darbą „Vaikų ugdymo ypatumai Lietuvos emigrantų šeimose“, darbe buvo atskleisti vaikų ugdymo ypatumai Lietuvos emigrantų šeimose. Susipažinta su I. Patamsytės „Emigracijoje gyvenančių lietuvių asmenybės bruožų, sveikatos rodiklių ir prisitaikymo naujoje aplinkoje sąsajos“ magistro darbu.

Darbo struktūra ir apimtis. Magistro darbą sudaro įvadas; 3 skyriai, kuriuose nagrinėjama migracijos ir tautinio identiteto sampratos savaiminio mokymosi ir saviugdų perspektyvoje, tyrimo metodologinis pagrindimas bei rezultatų pristatymas. Pateikiamos išvados bei rekomendacijos; literatūros sąrašas; priedai (12). Panaudoti 90 literatūros šaltinių. Magistro darbe pateiktos 3 lentelės

Pagrindinės sąvokos.

Emigracija – žmonių persikėlimas iš tėvynės į kitas valstybes dėl ekonominių, politinių, religinių priežasčių. Emigracija gali būti laikina arba nuolatinė, priverstinė arba savanoriška.

Identitetas – tai visiškas ko nors su kuo nors sutapimas iki smulkiausių detalių; nusakoma psichologiniu aspektu – tai asmenybės vidinė vienovė, savo paties aš.

Savaiminis mokymasis – tai natūralus, kiekvieną dieną vykstantis mokymasis.

Saviugda – tai specialiai organizuota, tikslinga individo veikla, skirta asmenybei tobulinti

Kultūrinė adaptacija – socialinės kaitos procesas, kurio metu gimtoji kultūra yra perkonstruojama, o vietinė keičiama dėl kitų kultūrų buvimo joje.

Migracija – tai žmonių kėlimasis gyventi iš vienos gyvenamosios vietos į kitą. Ji daro poveikį gyventojų pasiskirstymui, skaičiui bei sudėčiai.

1. MIGRACIJOS IR TAUTINIO IDENTITETO SAMPRATŲ TEORINIS PAGRINDIMAS SAVAIMINIO MOKYMOŠI IR SAVIUGDOS PERSPEKTYVOJE

1.1. Migracijos samprata ir jos tipai teoriniu aspektu

Analizuojant emigracijos temą pirmiausia reikėtų išsiaiškinti, kas yra migracija, kokios yra migracijos teorijos ir tipai. Kokios sąlygos lemia vis didėjantį emigracijos srautą iš Lietuvos.

Dabartinėje mokslinėje literatūroje terminas „gyventojų migracija“ neturi tikslaus apibrėžimo. Plačiąja prasme migracija apima įvairias gyventojų persikėlimo formas. Kai kurie mokslininkai pateikia konkrečiausią migracijos sampratą. Pagal juos ji yra susijusi su nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimu. Šis procesas vyksta nuolat. Tai turi didelę įtaką ne tik atskirų miestų ar rajonų, bet ir ištisų kontinentų ar valstybių gyventojų struktūrai, jų nacionalinei, rasinei, religinei sudėčiai. Migracija lemia gyventojų pasiskirstymą pasaulyje, naujų teritorijų, žemynų apgyvendinimą. Dėl jos įtakos keičiasi gyventojų amžiaus struktūra, vyrų ir moterų skaičiaus santykis, miesto ir kaimo gyventojų skaičius, krašto ekonominė raida. Aktyviausiai migruoja jauni, darbingo amžiaus žmonės (ypač paskutiniaisiais metais padaugėjo moterų). Dėl to rajonuose, iš kur išvyksta, sumažėja darbingo amžiaus žmonių dalis, pakinta vyrų ir moterų skaičiaus pusiausvyra, o rajonuose, į kur atvyksta, padidėja darbingo amžiaus žmonių dalis, daugiau yra vyrų negu moterų. Visa tai turi įtakos natūraliajam gyventojų judėjimui. Pirmuosiuose rajonuose gimstamumas sumažėja, antruosiuose – priešingai – padidėja.

Migracija pagal įvairius kriterijus skirstoma į kelias grupes (1 lentelė) (Rinkevičius, Kazlauskienė, 2006, Sipavičienė, 2006):

1 lentelė

Gyventojų migracijos rūšys

Pagal kryptį	Pagal atvykimą ar išvykimą	Pagal trukmę	Pagal formą
Vidinė (šalies viduje)	Emigracija (išvykimas gyventi į kitą šalį)	Nuolatinė (migrantų pasilikimas gyventi nuolat)	Savanoriška (persikėlimui nevartojama prievarta)
Išorinė (tarp įvairių šalių)	Imigracija (atvykimas gyventi iš kitos šalies)	Laikina (keliems ar keliolikai metų)	Priverstinė (kai panaudojama prievarta)
Reemigracija (sugrįžimas anksčiau išvykusių)		Sezoninė (keliems mėnesiams ar savaitėms)	
Repatriacija (prievarta perkeltų sugrįžimas į tėvynę)		Kasdienė (nuolatinis vykimas iš vienos vietos į kitą)	

Gyventojų migracija, ypač šiuolaikinėje visuomenėje, yra labai dinamiškas daugialypis procesas. Kaip ir daugelyje Vidurio ir Rytų Europos šalių, Lietuvoje vykstantys politiniai, socialiniai bei ekonominiai pokyčiai padarė esminį poveikį tarptautinės migracijos procesui. Iki 1990-ųjų stebėtą pastovų gyventojų prieaugį dėl migracijos iš buvusios SSRS (vidutiniškai 6–8 tūkst. žmonių per metus) pakeitė masinė emigracija, praėjusį dešimtmetį siekusi vidutiniškai 20–25 tūkst. žmonių kasmet. Dėl įvairių priežasčių, tarp jų ir dėl migracijos politikos liberalizavimo, ne tik išaugo migracijos mastas ir pasikeitė geografija, bet keičiasi ir jos tipai. Šalia „tradicinės“ emigracijos/imigracijos vis labiau dominuoja trumpalaikė migracija (atliekanti iš esmės tik ekonominę funkciją, nenutraukiant socialinių saitų), nepilnos šeimos migracija (tėvai be vaikų, vienas iš sutuoktinių), plečiasi vadinamoji nereguliari migracija tiek į Lietuvą, tiek iš jos. Nors pasaulyje migracijos procesų tyrimai sparčiai plečiasi, teorinių studijų ar teorinių apibendrinimų vis dar palyginti nedaug. Lietuvoje teoriniu lygmeniu atliktų migracijos tyrimų beveik nėra. Net ir daugeliui mokslo atstovų šiuolaikinės migracijos teorijos tebėra *terra incognita*, o dominuojantis migracijos priežastingumo supratimas atėjęs iš XIX amžiaus ekonominių koncepcijų – migracijos procesai aiškinami ekonominiais ar tiesiog darbo užmokesčio skirtumais kilmės ir tikslo šalyse. Tai savo ruožtu apsprendžia ir empirinių tyrimų kryptis. Tačiau jau 1990-ųjų metų pradžioje pradėtų pirmųjų migracijos srautų tyrimų rezultatai parodė, kad toks migracijos priežastingumo traktavimas nepakankamas. Siekiant plėtoti migracijos tyrimus ir ypač norint analizuoti tuo metu netradicinių migracijos tipų ir formų raidą, buvo būtina gilintis ir kritiškai apžvelgti tarptautinės migracijos esmines prielaidas.

Reikia pabrėžti, kad vientisos tarptautinės migracijos teorijos iš tiesų nėra, migracijos priežastingumas aiškinamas skirtingais lygmenimis (individo, šalies, globaliu), be to, veiksniai, sukeltys migracijos procesus, ir veiksniai, palaikantys jau prasidėjusią migraciją, dažnai yra skirtingi (Massey, 1993).

Tarptautinė migracija turi grįžtamąjį poveikį tiek asmens motyvacijai, tiek socialinėms ir ekonominėms struktūroms. Tai užtikrina pastovų imigracijos vyksmą bei dinamiką. Migracinis elgesys siunčiančiose visuomenėse plinta keisdamas vietinę kultūrą ir emigracija tampa lygi kitoms gyvenimo strategijoms. Priimančiose šalyse, nepaisant imigracinės politikos griežtėjimo, steigiasi migrantus remiančios humanitarinės institucijos, sukurtos pačių migrantų, kurios palaiko ir remia tarptautinę migraciją (Massey, 1999).

Migracijos procesas kinta, yra skiriami 5 migracijos modeliai:

1. *Komercinis migracijos* modelis atlieka žvalgybinę, kaip migracijos iniciatoriaus ir pirminio kapitalo kaupimo būdo funkciją.

2. *Darbo migracijos* modelis:

- Atsitiktinės darbo paieškos užsienyje (Sipavičienė, 2004);

- Ankstesnių metų migrantai, įsikūrę užsienyje ir pradėję savo verslą, patys verbuoja „pigią ir kvalifikuotą“ darbo jėgą iš Lietuvos;

- Trumpalaikė darbo migracija virsta ilgalaikė.

3. *Mokslo migracija*. Anksčiau šis modelis buvo tik būdas patekti į užsienį.

Tačiau šiuo metu mokslo migracija tampa žinių ar profesijos siekimo strategija.

4. *Protų nutekėjimas*. Pastarųjų metų protų nutekėjimo mastas išties didelis. Atskirų kryptių aukščiausios kvalifikacijos darbo jėga tiesiog „išplaunama“ iš Lietuvos (pvz., medikai, inžinieriai, informatikos specialistai), per anksčiau migravusių kolegų tinklą/ryšius. Tačiau mažėja atvejų, kai specialistai užsienyje dirba nekvalifikuotus darbus ir ne pagal specialybę.

5. *Šeimų susijungimas*. Šeimų susijungimo strategija, dešimto dešimtmečio pradžioje turėjusi tik užuomazgas, laikinai migracijai virstant *de facto* emigracija, tampa vis reikšmingesnė: prie pirmųjų migrantų, įsikūrusių užsienyje, prisijungia jų šeimos nariai, o neretai ir kiti giminės ar draugai. Tikimybė, kad tokie migrantai, ypač jų vaikai, sugrįš, yra menka. Todėl kartu su priemonėmis emigracijai mažinti reikia galvoti ir apie glaudesnių ryšių su užsienio lietuviais palaikymą.

Taigi, migracija tai žmonių judėjimas iš vienos gyvenamosios vietos į kitą. Tarptautinė migracija, kai žmonės dėl atitinkamų priežasčių išvyksta gyventi į užsienio šalį. Pagal išvykimo priežastis yra skiriami keletas migracijos modelių. Šiame darbe vienas aktualiausių yra šeimų susijungimo modelis, kai šeimos nariai važiuoja gyventi į užsienį ir darbo migracijos modelis.

Atsiranda galimybės įsilieti į kitų šalių darbo rinką ir realizuoti savo tikslus. O išvykus dirbti ar mokytis į kitas šalis neišvengiamai susiduriama su skirtingomis kultūromis, patiriama tai, kas vadinama kultūriniu šoku. Laikomasi pažiūros, kas bent iš dalies jį sumažinti, parengti susitikimui su nauja kultūrine aplinka gali padėti saviugda ir savaiminis mokymasis.

1.2. Kultūros adaptacijos savitumai moterų migracijos atveju

Tarptautinės emigracijos metu atsiranda galimybės įsilieti į kitų šalių darbo rinką ir realizuoti savo tikslus. O išvykus dirbti ar mokytis į kitas šalis neišvengiamai susiduriama su skirtingomis kultūromis, patiriama tai, kas vadinama kultūriniu šoku. Laikomasi pažiūros, kas bent iš dalies jį sumažinti, parengti susitikimui su nauja kultūrine aplinka gali padėti saviugda ir savaiminis mokymasis. Todėl labai svarbu apibrėžti, kas yra kultūra, kultūrinė globalizacija, kultūrinis suvienodėjimas ir kultūrinio elgesio strategijos. Visos šios sąvokos šiame darbe apibrėžiamos per lyties sampratą, moterų požiūriu.

Kultūros samprata. Terminas „kultūra“ kilęs iš lotynų kalbos kur „culture“ reiškia dirbamas, apdirbamas. Plačiąją prasme – visa tai, kas sukurta žmonių visuomenės fiziniu ir protiniu darbu, t.y. kas buvo suvokiama, pirmiausia kaip žemės dirbimas, jos produkcijos perdirbimas. Vienas iš apibendrinančių

apibrėžimų teigia, kad kultūra apima visus grupinės veiklos aspektus – mąstyseną, tikėjimą, pažinimą ir jausmus, kurie susikaupė per ilgus socialinių grupių egzistavimo amžius ir buvo perduodami iš kartos į kartą.

Kultūra susijusi su visuomenės narių ar visuomenės grupių gyvenimo būdais. Ji apima ne tik dailę, literatūrą, muziką, bet skleidžiasi kur kas plačiau. Kultūrai taip pat priklauso žmonių rengimosi būdai, papročiai, darbo ir religinių apeigų modeliai.

Kultūroje ypatingai reikšmingos yra vertybės. Vertybės yra abstrakčios idėjos, apibrėžiančios, kas konkrečiai kultūrai atrodo svarbu, vertinga ar pageidautina.

Pruskaus (2003) teigimu, G. Hofstede kultūras klasifikuoja pagal įvairias dimensijas. Jo teigimu, kiekviena kultūra tai pirmiausia yra kolektyvinė elgsenos sistema, sąlygota vertybių. Skiriamos tokios dimensijos kaip galios distancijos, neapibrėžtumo vengimas, individualizmas – kolektyvizmas, vyriškumas – moteriškumas, ilgalaikė – trumpalaikė orientacija. Galios distancija siejama su nelygybės pageidavimu arba nepageidavimu visuomenėje. Kultūrose, kur aukštesnė galios dimensija, vadovai ir pavaldiniai nelaiko savęs lygiais. Galios dimensija yra aktuali emigracijos darbuose, nes žmogaus kultūrinė adaptacija labai priklauso nuo gimtosios kultūros ir kultūros, į kurią atvykstama, kultūrinis panašumas arba skirtingumas.

Levis (2002), kultūras klasifikuoja į vienaplanes, daugiaplanes, santūrias. Vienaplanės kultūros atstovai laiką naudoja kryptingai- vienu metu jie dirba vieną darbą ir tokia seka, kokią yra numatę. Daugiaplanės kultūros atstovai vienu metu daro daug darbų, dažnai visiškai nenumatyta tvarka. Šios kultūros žmonės yra labai lankstūs. Daugiaplanai žmonės nelabai paiso tvarkaraščių ir punktualumo. Jiems tikrovė svarbesnė nei teoriniai susitarimai. Santūrios kultūros žmonės prieš nusprenddami įsiklauso. Jie mažai kalbantys, daugiau apmąstantys tyloje. Prieš nusprenddami ilgai svarsto, kol galų gale nusprendžia galutinai.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad kultūra yra vertybių sistema, aprėpanti visa, kas žmogaus sukuriama tiek materialiojoje, tiek dvasinėje sferose, įskaitant tikėjimą, mitinį pasaulį, papročius, žinias, mokslą, meną, moralines, dorovines normas, pačias įvairiausias švietimo formas, teisę, žmogaus įpročius, poelgius, santykius, žmogui veikiant sukurtą materialųjį daiktiškąjį pasaulį. Kol žmogus gyvas, jokia oficiali valstybinė institucija negali jam leisti arba neleisti „vartoti kultūrą“. Kultūra yra žmogaus gyvenimo visuomenėje būdą įvardijanti ir formuojanti sfera, kokybinis jos matmuo, persmelkiantis buitį, kūrybiškumą, savasties įprasminimą veikloje, politiką bei ekonomiką, ugdymą, meninę raišką, pačias įvairiausias žmogaus veiklos sritis. Inkultūracijos procesas kaip sąmoninga ir iš dalies nesąmoninga patirtis paaiškina kultūros perėmimą. Socializacijos procesas taip pat suvokiamas kaip socialinės – kultūrinės (tam tikros vertybinės) patirties perėmimas, mokymasis. Kultūros pagrindiniai elementai yra: aplinka, etniškumas, apranga, elgesys, kalba, religija, suvokimas, taisyklės, normos, stereotipai, tikėjimai,

vertybės, subkultūros, subgrupės.

Kultūros tema labai reikšminga emigracijos procese, nes žmonės patiria daug nesusipratimų pakeisdami savo gyvenimą ir nežinodami, kokios socialinės normos vyrauja naujoje aplinkoje

Globalizacijos apibrėžimas. Kaip apibrėžia A. Liekis (2006), globalizacija yra „galimybė matyti ir girdėti visą pasaulį, nuvykti į bet kurį Žemės kampelį, didėjantis darbo našumas ir prieinamumas prie visų tautų kultūros lobių“. Taip pat globalizacija suprantama kaip visuotinė politinė, ekonominė ir kultūros integracija bei unifikacija. Šiam procesui galima skirti bet kurį pokytį, vykstantį socialinėje plotmėje ir pasireiškiantį pasaulio mastu. Teigiama, kad globalizacija apima mūsų dėvimus drabužius, valgomą maistą, muziką, kurios klausomės, dirbamą darbą ir gyvenamąją aplinką. Globalizacijos terminas yra palyginti naujas, bet pats procesas daug senesnis. Nesutariama, nuo kurio laiko galima kalbėti apie globalizacijos reiškinių.

Kultūrinis suvienodėjimas. Globalizacija siejama su kultūra, t.y. su gyvenimo būdo, požiūrių, vartojimo ir pan. supanašėjimu tarp pasaulio gyventojų. Kartais globalizacijos kritikai ją sieja su vesternizacija ar amerikanizacija. Siejama su Vakarietišku vertybių, tokių kaip demokratija, laisvoji rinka ir pan. bei apskritai gyvenimo būdo plėtra. Mados, vartojimo ypatumai, reklamos ženklai ir populiarioji kultūra, iš tiesų, peržengia sienas, tačiau, kalbant apie mentalitetinę, dvasinę kultūrą, visgi sunku kalbėti apie suvienodėjimą.

Kultūriniai skirtumai, apimantys pasaulėžiūrą, įsitikinimus, atitinkamas tradicijas, anaipol neišnyko. Kai kurių valstybių, visuomenių priešišumą JAV ar apskritai Vakarų valstybėms galima suvokti kaip priešinimąsi vesternizacijai arba amerikanizacijai, siekiant išlaikyti savo kultūrinį išskirtinumą bei tapatumą. Netgi Vakarų Europos valstybėse stiprėja kraštutinės dešinės partijos, pasižyminčios nacionalistine retorika ir griežtais pasisakymais imigrantų klausimais.

Globalizacijos procesas skatina ne tik tautų ir kultūrų integraciją, bet ir jų vienodėjimą (homogenizaciją). Vertybių skalėje ima vyrauti funkcionalumo kriterijus, todėl į kalbą imama žiūrėti tik kaip į komunikacijos įrankį, o tai trukdo suvokti ją kaip svarbiausią kultūros ir tapatybės elementą, atskiria kalbą nuo kultūros ir ją vartojančių bei kuriančių žmonių. Ima vyrauti viena, pripažinta universalia, kalba, o su ja ir viena kultūra. Tokiomis aplinkybėmis lietuvių kalbai bus sunku išlaikyti dabartines savo pozicijas tiek valstybės, tiek visuomenės gyvenime. Nepakankamai išreikštas Lietuvos kultūros savitumas; meno kūrėjai ir kultūros specialistai emigruoja iš Lietuvos; prarandamos neapsaugotos kultūros vertybės.

Kultūra yra svarbi visuomenės gyvenimo dalis, jos integralumo garantas. Ji yra glaudžiai susijusi su mokslu ir švietimu. Globalizacijos ir internacionalizacijos sąlygomis kalbosauga suvoktina ne vien kaip kalbos paveldo išsaugojimas, bet pirmiausia kaip kalbos funkcionalumo didinimas siekiant patenkinti visuomenės informacinius ir kultūrinius poreikius, ugdyti jos tautinės savimonės atsparumą.

Svarbi globalizacijos dalis yra besiskverbiantys rinkos principai ir rinkos ideologija. Jie ypač pastebimi švietimo srityje. Šie principai keičia viso pasaulio švietimo sistemas ir politikas bei daro įtaką valstybės ir viešojo sektoriaus vaidmeniui švietimo sistemoje.

Globalizacijos iššūkiai švietimui:

1. Mažinti socialinių grupių nelygybę ir atskirtį;
2. Stiprinti švietimo ir šalies ekonomikos ryšius;
3. Mažinti neigiamus „protų nutekėjimo“ į turtingesnes šalis padarinius;
4. Atsižvelgti į rinkos principus ir besikeičiantį valstybės vaidmenį švietimo sistemoje.

Švietimo sistemą taikyti ne tik universalioms mokslo žinioms teikti, bet ir vis labiau homogenišku tampančio pasaulio kultūros paveldui: kalboms, tradicijoms ir kitiems dalykams, – saugoti.

Tauta, tautybė bei tautiškumas nėra įgimtos vertybės, joms reikia augti, plėstis ir tvirtėti kiekviename individe. Savo krašte tautiškumą išlaikyti ir praplėsti turėtų būti lengva, bet ir ten tautybės išlaikymas turi būti susietas su sąmoningomis pastangomis tai daryti. Tautiškumas nėra tik procesas; jis yra žmogaus tapatybės ženklas: jis yra vertybė, kurią reikia gerbti ir puoselėti.

Pasaulyje vykstantis globalizmo procesas paskatino migraciją. Tačiau savo šalį galima mylėti ir užsienyje. Kalba yra labai svarbus dalykas savo tautiškumo išlaikymui, bet jos vartojimas reikalauja sąmoningų pastangų.

Globalizacija, tautiškumas yra veiksniai, kurie šiais laikais lemia žmonijos ateitį. Bet nereikia užmiršti, kad globalizacija yra procesas, kuris neturi nei savo kultūros, nei savo moralės principų. Globalizacija yra procesas be turinio. Turinį gali rasti tautinėje ir asmeniškoje tapatybėje. Bet tam turiniui išlaikyti reikia nuolatinių pastangų. Tam reikia tarpusavio bendradarbiavimo, ištikimumo savo vertybėms gyvenimo moralinių principų ribose. Globalizacija bus geras procesas, jei jam bus duodamas geras turinys.

Migracijos procesas yra sudėtingas ne tik ekonominiu, politiniu, bet ir socialiniu, edukologiniu aspektais. Be abejo tai yra reikšmingas pokytis žmogaus gyvenime. Žmogus išvykdamas gyventi kitur palieka artimus žmones, pažįstamą aplinką, bendruomenę, savo šalį. Nuvykę jie susiduria su naujais savo vaidmenimis: tampa imigrantais, užsieniečiais, kitataučiais. Taip pat jie susiduria su naujomis vertybėmis, kitokiu gyvenimo stiliumi. Nepatogumus kelia nežinojimas ir nesupratimas, kaip jie turėtų elgtis konkrečiose situacijose. Dažnai yra susiduriama su išankstinėmis nuostatomis jų atžvilgiu ir diskriminacija. Visi šie veiksniai įtakoja prisitaikymą prie naujos aplinkos ir naujų elgesio normų.

Kultūrinė adaptacija yra tiek atvykėlių, tiek ir priimančios visuomenės tarpusavio santykis.

Kultūrinė adaptacija yra migracijos sukeltas individualus vystymasis, kurio metu formuojami tautiniai identitetai. Kultūrinė adaptacija - socialinės kaitos procesas, kurio metu gimtoji kultūra yra perkonstruojama, o vietinė keičiama dėl kitų kultūrinių grupių buvimo joje. Galima teigti, kad skirtingų

kultūrų egzistavimas toje pačioje politinėje sistemoje veikia tai, kaip žmogus mato save ir pasaulį bei įtakoja socialiniu pokyčius.

Emigrantų sociokultūrinė ir psichologinė adaptacija priklauso ne tik nuo asmeninių veiksnių, bet nuo grupinių faktorių, t.y. sąveikaujančių kultūrų charakteristikų. Adaptacijos sėkmė (arba nesėkmė) priklauso nuo kai kurių asmenybės savybių bei nuo socialinės aplinkos reikalavimų ir palaikymo (Juodraitis, 2004).

Vienas iš tokių grupinių faktorių yra kultūrinė distancija. Kultūrinė distancija – tai yra skirtumai ir panašumai tarp skirtingų kultūrų. Tai gali būti kalbos, religijos, šeimos struktūros, išsilavinimo lygio, materialinių sąlygų, klimato, valgio, drabužių ir kiti skirtumai.

O adaptacija į daugumos visuomenę yra kompleksiškas reiškinys. Individui iškyla nemažai dilemų, kurias turi išspręsti: ar jis/ji nori integruotis (perimti daugumos kultūrinės normas ir vertybes, ir išlaikyti savo etninį identitetą), asimiliuotis (atsisakyti savo etninio identiteto ir pritaipyti prie daugumos), nepritaipyti prie daugumos ir nepalaikyti savo identiteto arba nepritaipyti, bet išlaikyti savo etninį identitetą. Kultūrinės adaptacijos tyrimuose daugiausia dėmesio skiriama tautų kultūriniam pokyčiams, kurie dėl skirtingų rezultatų skirstomi į adaptaciją, asimiliaciją, ar imigrantų bei kitų mažumų integraciją. (Floyd, R. W., 2010)

Literatūroje yra skiriamos skirtingos individo naujose kultūrinėse sąlygose elgesio strategijos. Dažniausiai yra minimos šios strategijos:

- **integracija** – kiekviena iš sąveikaujančių grupių ir jos atstovai išsaugo savo kultūrą, bet tuo pačiu metu užmezga glaudžius tarpusavio ryšius;
- **asimiliacija** – grupė arba jos atstovai praranda ryšį su savo kultūra, tačiau palaiko kontaktą su nauja kultūra;
- **segregacija** – grupė arba jos nariai, išsaugodami savo kultūrą, atsisako nuo kontaktų su kita kultūra arba yra atstumti naujos kultūros atstovų;
- **marginalizacija** – grupės arba jos nariai praranda ryšį su savo kultūra, tačiau neužmezga kontakto ir su naująja kultūra.

Manoma, kad didžiausia psichologinio prisitaikymo sėkmė yra stebima integracijos metu, o mažiausia – marginalizacijos.

Akivaizdu, kad viena iš didžiausių problemų, su kuria susiduria emigrantai, persikėlę gyventi į kitą šalį, yra kultūrinė identifikacija. Ypatingai aštri ši problema yra tuomet, kai emigrantas betarpiškai ir aktyviai bendrauja su kitos kultūros atstovais. **Kultūrinė identifikacija tai:**

- a) kaip individas suvokia savo priklausomybę tam tikrai etnokultūrinei grupei;
- b) asmens teigiamas savo grupės įvertinimas ir pasididžiavimo jausmas, jog jis jai priklauso.

Analizuodami šias adaptacijos strategijas, N. Kastkina ir T. Leončikas (2003) akcentuoja sudėtingą integracijos procesą. Jie teigia, kad daugumos visuomenė ne visada įvertina individų pastangas pritaipyti daugumos kultūrinėje bendrijoje ir kartu išlaikyti savo etninį identitetą. Pabrėžiama, kad analizuojant integracijos procesus, reikia įvertinti ne tik etninių mažumų pasirengimą integruotis, bet ir daugumos pasirengimą pastebėti tas pastangas ir pozityviai reaguoti.

Asimiliacija – tai taip pat sudėtingas psichologinis ir socialinis procesas, reikalaujantis individo brandos ir pasirengimo visiškai atsisakyti savo kultūrinių šaknų. Dažnai asimiliuodamasis individas ne tik perima daugumos kalbą ir kultūrinės nuostatas bei vertybes, bet pakeičia savo vardą ir pavardę, pasirinkdami labiau naujoje visuomenėje paplitusias formas.

Marginalizaciją išgyvena tie individai, kurie neturi stipraus etninio identiteto ir nėra perėmę daugumos kultūrinio ir socialinio gyvenimo realijų. Dažnai jie yra atsiriboję nuo kasdienių socialinio gyvenimo aktualijų, nedalyvauja politiniame ir pilietiniame diskurse, dėl menkų kalbinių gebėjimų, dalyvauja kitos valstybės politiniame diskurse, klausydami kitos valstybės radijo ir televizijos. Tačiau nuvykę į savo tėvonię šalį – taip pat nesijaučia „savais“. Pastaruoju metu marginalumo tendencijas, arba identiteto krizes išgyvena daugelis lietuvių emigrantų – jie retai visaverčiai integruojasi į kitos šalies socialinį-kultūrinį kontekstą, bet grįžę į Lietuvą – taip pat nesijaučia jos dalimi.

Separatizmas – tai silpnų kontaktų už savo socialinės aplinkos ribų egzistavimas. Tokios etninės grupės išlaiko savo etninį tapatumą ir atsiriboja nuo daugumos. Lietuvoje vienas iš separatizmo atvejų yra romų etninė mažuma. Dėl tokio atsiribojimo nuo visuomenės daugumos, didėja romų segregacija ir diskriminacija.

Remiantis A. Hurtado (1997), tiriant moteris emigracijoje svarbu į visą tai pažiūrėti iš feministinės perspektyvos. Kaip moteris pati save suvokia lyties aspektu: kokie identiteto veiksniai ją įtakoja; kokius jaučia socialinius suvaržymus; moters identitetas kaip galios santykis kultūroje; socialinės padėties įtaka. Visi šie veiksniai turi reikšmės moteriai dalyvaujant kitoje kultūroje ir ją priimant arba atstumiant.

Hurtado pasiūlytas kultūrinės transformacijos modelis šiame darbe taip pat yra aktualus:

1. Asimiliacija
2. Akultūracija
3. Dvikultūriškumas
4. Socialinis dalyvavimas:
 - a) Darbas;
 - b) Šeima;
 - c) Mokykla;
 - d) Bendruomenė.

Iš šio modelio akivaizdžiai matoma, kad kuo daugiau yra socialinių agentų, veikiančių moters

kasdieninę veiklą, tuo labiau ji įtraukiama į kultūrinį gyvenamosios vietos dalyvavimą. Jo metu, priklausomai nuo pačios moters nuostatų ir vertybių, ilgainiui gali būti perimami kultūros bruožai, tačiau veikiant savo aplinką atsinešta patirtimi iš savo gimtosios kultūros. Emigravus į skirtingas šalis, pasikeičia kultūrinė aplinka, kuri lemia poreikį keisti įprastinę kultūrinę elgseną. Todėl iškyla klausimai, kaip emigrantai elgiasi skirtingoje kultūroje, į juos dažniausiai galima atsakyti per savaiminio mokymosi perspektyvą.

Savaiminis mokymasis ir kultūrinės adaptacijos strategijos

„Mokymasis visą gyvenimą jau nėra tik vienas iš švietimo ir mokymo aspektų; jis turi tapti svarbiausiu principu, dalyvaujant pilname mokymosi kontekstų kontinuumu. Visiems Europos gyventojams be išimties turi būti suteiktos lygios galimybės prisitaikyti prie besikeičiančių socialinių ir ekonominių sąlygų ir aktyviai dalyvauti kuriant Europos ateitį“ (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001).

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) apibrėžiama, kad švietimo sistema apima formalųjį švietimą; neformalųjį švietimą; savišvietą; švietimo pagalbą. Savaiminis mokymasis dar nėra vieningai apibrėžtas, todėl kai kuriuose dokumentuose jis vadinamas informaliuoju mokymusi. Taip pat savaiminis mokymasis dažnai apibūdinamas ir pristatomas kaip atskiras mokymosi tipas. Bet šis mokymasis gali būti formaliojo ir neformaliojo mokymosi dalimi.

Savaiminis mokymasis – tai natūralus, kiekvieną dieną vykstantis mokymasis. Skirtingai nuo formaliojo, savaiminis mokymasis nebūtinai iš anksto apgalvotas, mažiau organizuotas, mažiau struktūruotas, gali būti skatinamas gyvenimo, aplinkybių, šeimos, sąlygų, todėl jo gali nepripažinti net patys individai, papildantys savo žinias ir gebėjimus (Mokymosi visą gyvenimą strategiją, 2004).

Savaiminis mokymasis (*savišvieta, savivada*) vyksta kasdienio gyvenimo, socialinės / profesinės praktikos ar laisvalaikio metu. Bet kokios žinios, gebėjimai, vertybinės nuostatos, įgytos tokios veiklos metu, suprantamos kaip savaiminio mokymosi išdava. Dabartinį savaiminio mokymosi apibrėžimą pateikia daugelis edukologijos mokslininkų, priskirdami jam vienus ar kitus bruožus. Savaiminio mokymosi procesas nėra struktūriškai apibrėžtas (nėra suformuluoti tolimieji ir artimieji mokymosi tikslai, numatytas mokymuisi skirtas laikas ir sąnaudos) (Fokienė, 2006).

Tarp edukologų taip pat nėra nusistovėjusios vieningo savaiminio mokymosi pavadinimo. Kaip nurodo A. Juodaitytė ir K. Rūdytė (2007), turi keletą pavadinimų: multisocialinis mokymas (is), mikromokymasis, orientuotas į pasiekimus socializacijos srityje, į gyvenimo situacijas orientuotas mikromokymasis; situacinis mikromokymas (is) apibrėžiamas kaip mokymas (is) per ryšius su reikšmingomis gyvenimo situacijomis, kurios stebimos artimiausioje aplinkoje ir kurių pagrindu įgyjamos naujos socialinės sampratos, kaupiama reikšminga patirtis (A. Juodaitytė, K. Rūdytė, 2007).

Taigi savaiminis mokymasis siejamas su individualiomis iniciatyvomis, asmenine patirtimi,

bendruomenės veiklomis, laisvalaikiu. Tokio mokymosi pagrindas yra asmeninių, profesinių, socialinių, šeimos poreikių tenkinimas (R. Laužackas, E. Stasiūnaitienė ir M. Teresevičienė, 2005).

A. Juodaitytė (2003) nurodo, kad savaiminio mokymo(si) esmę sudaro keletas sampratų:

- Pažintinės-kognityvinės struktūros;
- Savaveiksmiškumas;
- Socialinė kompetencija, jos stiprinimas ir situacinis elgesys;
- Veiksmų savikontrolė ir mokymas (is) pagal taisykles;
- Laisvo, spontaniško bendravimo ir tarpusavio ryšio plėtojimas (is);
- Socialinių poreikių skatinimas;
- Socialinių pasiekimų plėtojimas (is) per ugdymo turinį.

Savaiminiam mokymuisi priskiriamas ir atsitiktinis, ir patirtinis mokymasis. Atsitiktinis, kaip ir patirtinis mokymasis, yra tampriai susijęs su veiklos tyrimais, kuriuose vyksta tam tikros veiklos tyrinėjimas planuojant, veikiant, stebint, apmąstant, analizuojant (Arends, 1998). Taip įgyjami su ta veikla susiję, bet iš anksto nenumatyti įgūdžiai, žinios, gebėjimai, vertybinės nuostatos ir kt. Savaimė įgyti žinias galima naudojantis masinėmis informavimo priemonėmis, bendraujant ar stebint tam tikrų reiškinius.

Laužackas ir kt. (2005) pažymi, kad atsitiktinis mokymasis gali pereiti arba sąlygoti tikslinį mokymąsi. Kita vertus, tiksliniame mokymesi taip pat visuomet pastebima atsitiktinio mokymosi elementų. Analizuodamas atsitiktinį mokymąsi Jarvis (2001) jį apibūdina kaip neplanuotą kokios nors veiklos pasekmę. Ypatingai svarbu paminėti savaiminio mokymosi svarbą bendruomenėje, kur lyginant su formaliuoju, tokioje aplinkoje savaiminis mokymasis yra kur kas labiau socialiai priimtinas ir veiksmingas, nors apskritai gali būti net nelaikomas mokymusi. (Laužackas ir kt., 2005).

Kaip teigia Teresevičienė M., Gedvilienė G. (1999) savaiminį mokymąsi veikia ir draugų bei grupių įtaka. Grupės sukuria tam tikras elgesio normas. Šios normos lemia tai, kad žmonės išmoksta tam tikro elgesio. Savaiminio mokymosi apraiškos laikomos pirmu žingsniu į kūrimąsi pilietinės visuomenės, kurioje kiekvienas narys galėtų pilnai vystyti savo gebėjimus ir jausti, kad gali prisidėti prie savo bendruomenės. Šiuo atveju savaiminio mokymosi motyvų randame užslėptajame ugdyme: N. Mažeikienė (2001) teigia, kad *slaptasis ugdymas iš funkcionalizmo pozicijų – mokyklos įnašas į visuomenės išlikimą ir saugojimą, visuomenės ar atskirų jos struktūrų atlikimas. Čia diegiamos dominuojančios kultūros vertybės ir formuojamas bendras tautinis identitetas*. Taigi matyti, kad savaiminį mokymą ir užslėptąjį ugdymą sieja keletas siekių, t.y. kultūriškai svarbių vertybių diegimas, visuomenės piliečio ugdymas. Savaiminis mokymasis yra svarbus ir profesiniam tobulėjimui.

Savaiminis mokymasis įgauna didelę reikšmę emigracijoje. Pasikeitus kultūrinei aplinkai žmogui

būtina keisti savo gyvenimo įpročius, o tai galima įvykdyti savaiminio proceso metu. Gyvenimo įpročiai ir savęs suvokimas, naujų kompetencijų įgijimas dažnai paties žmogaus nesuvokiamas, bet kažkuriuo būdu išmoktas. Todėl emigracijoje žmonės tiesiog stebėdami kitus perima tam tikrus elgesio modelius, kurie leidžia ir toliau tinkamai funkcionuoti visuomenėje.

1.3. Tautinio identiteto samprata ir jo puoselėjimo prielaidos teoriniu aspektu

Kultūrinė aplinka, kurioje gimėme ir subrendome, daro įtaką mūsų elgsenai, tačiau tai nereiškia, kad iš žmogaus atimama individualybė ir laisva valia. Gali atrodyti, kad esame įsprausti į formas, kurias mums iš anksto parengė visuomenė, todėl labai svarbu pristatyti tautinio identiteto sampratą ir kokios yra jo puoselėjimo prielaidos.

Remiantis Giddens (2000), sociologinė identiteto samprata yra įvairiapusė, ją galima aiškinti skirtingai. Identitetas – tai žmonių nuomonė apie pačius save ir sau prasmingus dalykus. Pagrindiniams identiteto šaltiniams priklauso, pavyzdžiui, lytis, seksualinė pakraipa, pilietybė, tautiškumas ar etniškumas, socialinė klasė. Kalbama apie dvi identiteto rūšis: socialinį identitetą ir savimonės (arba asmeninį) identitetą. Socialinis identitetas nurodo savybes, kurias asmeniui dažniausiai priskiria kiti. Ši identiteto rūšis dažnai parodo, koku būdu asmuo yra toks pat kaip ir kiti. Tačiau kartu apibrėžia šio asmens vietą tarp kitų individų, turinčių tokius pat bruožus, pvz., studentas, katalikas, susituokęs. Daugelio individų socialinį identitetą sudaro ne vienas, o keletas požymių, pvz., vienu metu asmuo gali būti tėvas, inžinierius, musulmonas. Taigi socialinis identitetas parodo, kuo individai panašūs vienas į kitą, o savimonės (arba asmeninis) identitetas atitolina mus nuo kitų, kaip atskirus individus. Savimonės identitetas susijęs su savikūros procesu, kuriuo formuojame unikalų savimonės pojūtį ir savo santykį su aplinkiniu pasauliu.

Socialinis pasaulis, beveik visose srityse diferencijuotas lyties atžvilgiu. Lytis yra vienas svarbiausių žmogaus skiriamųjų bruožų, jo tapatumo ir patyrimo pagrindas. Vyro ir moters skirtumai - sudėtingas reiškinys, apimantis ne tik anatomines, fiziologines, bet ir asmenybės, elgesio skirtynes. Iš vyrų tikimasi vienu, iš moterų - visai kitų dalykų. Įvairūs veiksniai - kalba, šeima, mokykla, žiniasklaida - jau nuo kūdikystės formuoja žmoguje lyčių skirtumų suvokimą.

Identitetas (lot. *identitas* – tapatybė) turi dvi reikšmes: pirma – tai visiškas ko nors su kuo nors sutapimas iki smulčiausių detalių; antra – nusakoma psichologiniu aspektu – tai asmenybės vidinė vienovė, savo paties *aš* (V. Vaitkevičiūtė, 2007).

Tautinį identitetą (tapatumą) nagrinėjo A. Giddens (2005), T. H. McLaughlin (1997), J.E. Mack (1983), J.M. Salazar (1998), D. Antinienė (2002), B. Kuzmickas (2007), A. Ranonytė (2004), R. Grigas (1989), A. Valantiejus (2007), J. Girnius (1956), V. Čižiūnas (1953), A. Juodaitytė (2002) ir kt.

Semantine prasme žodžiai „tapatybė“ ir „identitetas“ reiškia tą patį, kaip ir lotynų kalbos žodis „idem“ – buvimas, išlikimas tuo pačiu. Tai yra tolygu individo vidinei reikmei išlikti pačiu savimi, metų tėkmėje išlaikyti savąjį Aš (B. Kuzmickas, 1996).

Asmens tapatumas – tai subjektyvi savęs, kaip individo, derinančio įvairius socialinius vaidmenis, samprata, tai savęs priskyrimas tam tikrai grupei pagal jos specifinius požymius (D. Antinienė, 2000).

Tapatumas, tai asmens savasties pajautimo būdas, tai „Aš, kaip jį refleksiškai supranta individas savo biografijos požiūriu“ (A. Giddens, 2000).

Viena iš asmeninio tapatumo sudedamųjų dalių yra tautinis tapatumas – tai sudėtingas, dinamiškas reiškiny, kurio formavimosi procesas prasideda ankstyvojoje vaikystėje ir vyksta nuolatos. Keičiantis socialiniam kontekstui, jis gali kisti. Šiuolaikiniame pasaulyje vis dar gąjį tautiškumo „savaimingumo“ ar „natūralumo“ idėja. Žmogus lyg ir negali rinktis tautybės, ji įgyjama gimstant. Tautiškumas prasismelkia į žmogaus sąmonę su kalba, bendravimu, kultūrinių tradicijų pažinimu ir t.t. Kai kurie asmenys yra įsitikinę, kad jie priklauso būtent tai ir ne kokiam nors kitai tautinei bendrijai, kiti visiškai nesirūpina savo tautiškumu. Tačiau daliai žmonių, bandančių apibrėžti savąjį Aš, iškyla su tautiškumu susiję klausimai. Kartais jie renkasi tautybę, nesusijusią su kilme, kalba ar kitais tautą apibrėžiančiais požymiais, kartais jaučiasi pasaulio piliečiais. Žmonių refleksijos tautinės priklausomybės klausimais verčia abejoti, kad tautiškumas yra iš anksto nulemtas (D. Antinienė, 2002).

Esminis tautinio tapatumo komponentas yra sąmoningumas kaip gyvenimo įprasminimo simbolių visuma. Visaverčiu laikomas tik save suvokiantis ir apmąstantis tapatumas – tik įsisąmoninamas buvimas pačiu savimi. Objektivosios tapatumo duotybės tampa savimonės turiniu ne savaime, o tik kai yra atitinkamai suvokiamos, apmąstomos ir verbalizuojamos (B. Kuzmickas, 2009).

Antinienė (2005) tautinį tapatumą dar išskiria kaip tam tikrą socialinį-psichologinį reiškinį: „tai tam tikra individo susikurta ar įgyta būseną, kuri siejasi su angažuotu, daugiau ar mažiau sąmoningu įsitraukimu į tautos reikalus. Tautinis identitetas dinamiškas, multidimensinis konstruktas, kuris formuojasi ir funkcionuoja pagal tam tikrus socialinius-psichologinius dėsnius ir atlieka tam tikras funkcijas“.

A. Ranonytė (2004) mano, jog „tautinis tapatumas teikia tikrumo ir saugumo jausmą per tęstinumo, bendros ir rutinizuotos kultūros dimensijas. Jis nekilo ir nesusiformavo spontaniškai, tai išmokstamas ir perimamas elgsenos modelis su institucijų, turinčių valstybinę galią, pagalba, kurių tikslas daryti poveikį visiems gyventojams, gyvenantiems šioje šalyje. Tokiu būdu asmenys išmoksta išreikšti savo tapatumą, jį saugoti ir taip laiduoti tautinį kolektyviškumą“.

J. E. Mack (1983) ir J. M. Salazar (1998) nuomone, tautinio tapatumo įgijimas yra susijęs su tam tikrais poreikiais. Jie išskiria tris esminius poreikius, kurie gali būti patenkinti tik individui esant

grupėje. Tai poreikiai priklausyti, išgyventi ir būti įvertintam. J. E. Mack teigė, kad dvidešimtame amžiuje tautos būtis dažniausiai yra patenkinama, jei patenkinti šie individualūs poreikiai. Poreikis priklausyti siejasi su emociniu prierašumu. Žmonės, priklausantys įvairioms socialinėms grupėms – šeimai, religinei bendruomenei, tautai ir t. t., patiria teigiamus jausmus. Būdami vieniši, žmonės jaučiasi atstumti, nereikalingi ir t. t.

Pasak A. Maceinos (1991) „tautinė individualybė yra gamtinių veiksnių pradėtas ir vienodo ir bendrai pergyvento istorinio likimo išryškintas žmonių buvimo būdas“. O S. Šalkauskis (1928) mano, jog ji „apima ne tik atskirą kalbą, bet ir etnines temperamento ypatybes, savotišką istorinį palikimą, kultūrinę tradicijas ir kitas charakteringas kokybes“.

I. Dirglėnienės (2001) teigimu: „tautiškumas – priklausymo tautai suvokimas, išorinė tautybės apraiška“. Bendražmogiškosios vertybės sudaro tautiškumo turinį. Tautiškumas reiškiasi etniniu tipu, gimtosios kalbos vartoseną ir jos puoselėjimu, papročiais, siekiais, tautos dvasios pajauta, tautos kultūros perėmimu, kūrybišku nusiteikimu kurti tautinės valstybės ateitį, tautiška veiksmą.

Žmogus priklauso tam tikrai tautybei ne tik dėl to, kad yra gimęs tam tikroje tautoje, bet ir dėl to, kad pasisavina tam tikrą tautinės kultūros turinį, kuris tampa žmogaus dvasine nuosavybe nuo pačių ankstyviausių dienų (V. Čižiūnas, 1953). Tapatybę lemia bendra istorinė atmintis ir palikimas, taip pat ir sąmoninga valia. Tapatybę traktuojama kaip siektinas projektas. Ji nuolat evoliucionuoja ir keičiasi (A. Krupavičius, L. Šarkutė, 2005).

Nuo tautinio identiteto neatsiejama yra tautinė kultūra. Ji yra pagrindinė žmogaus socializacijos sritis, apimanti žmonių sukauptas žinias, vertybes, normas, patyrimą. Kultūrinio gyvenimo aplinkybės turi didelę reikšmę asmenybės vystymosi linkmei ir subrendimo laipsniui (S. Šalkauskis, 1992). Patirtis ir veiklos būdai, perduodami iš kartos į kartą, sąlygoja žmonių visuomenėje kultūrinių vertybių funkcionavimą, veikia bendravimą, elgesį ir veiklą. Kultūros formose ir procesuose vyksta asmens identifikacija, leidžianti asmenybei priklausyti kokiam nors etninei, kultūrinei ar socialinei grupei. Kultūrinių tradicijų branginimas yra būtina sąlyga kiekvienai racionaliai kultūrinei pažangai, nes tik ta pažanga yra tikrai patvari, kuri nuosekliai sintezuoja praeities laimėtus kultūrinius turtus su dabarties laimėjimais (S. Šalkauskis, 1928).

Kultūra yra žmonių nuolat tobulinama gyvenimo sritis, atspindinti jų jausenos, elgsenos ir mąstymo būdus. Žmonėms adaptuojantis prie juos supančių sąlygų, kultūra yra perduodama iš kartos į kartą ir nuolat keičiasi (A. Juodaitytė, 2003).

Tautinė kultūra yra kelias į tarptautinį pripažinimą ir bendravimą. Apreikšdama tautos genijų, tautinė kultūra įneša savaimingą indėlį į visuotinius žmonių giminės laimėjimus (Lietuvių Charta, 1949).

Kultūra yra tasai pagrindas, kuris atitinkamą bendruomenę sutelkia į tautą, taigi Kultūra yra tautos siela (J. Girnius, 1956).

Žiūrint į tautiškumą kaip vertybę ir gėrį, neturime užmiršti, kad tautiškumas turi savo dinamiką, kas reiškia, kad jis niekuomet nestovi vietoje, bet savyje turi augimo, brendimo, ir keitimosi veiksnius.

I. Dirgėlienė (2001) taip apibrėžia *tautiškumo turinį*:

- Gimtosios kalbos vartoseną ir jos puoselėjimas;
- Tautos kultūros perėmimas ir saugojimas;
- Tautos dvasios pajauta;
- Tautos istorijos ir valstybės pažinimas ir pagarba tautos praeičiai;
- Kūrybiškas nusiteikimas kurti valstybės ateitį;
- Tautiška veiksmena.

Tautos tapatybę nusprendžia ją sudarantieji individai. Aplinka, socialinė bei politinė atmosfera formuoja individus ir padeda jiems išvystyti savo tapatumą, kuris gauna pagrindus ankstyvoje vaikystėje ir kuris lengvai nesikeičia. Žmogaus asmeninis tapatumas auga, plečiasi, tvirtėja arba net silpnėja, ir nyksta aplinkos, kurioje gyvenama, įtakoje. Vis dėlto asmenybės tapatumui išlaikyti reikalingas vertybių įsisavinimas, moralinių principų priėmimas. Turint teigiamą tautinę tapatybę, yra visuomet lengviau išlaikyti savo asmenišką tapatybę arba išlikti tuo, kuo norima būti. Nutautėjimas arba tautinio identiteto praradimas ne retai yra susijęs su savo vertės praradimu. Tautinis identitetas reikalauja sąmoningo apsisprendimo, daug pastangų tai pasiekti. Tautos tapatybė iš tiesų priklauso žmogaus protui, dvasiai, ir jo jausmams ir dėl to intelektualinis jos priėmimas garantuoja pastovesnį tautiškumo išlaikymą bet kokiomis sąlygomis.

Etninis identitetas yra neatsiejama tautinio identiteto dalis, nes žodis *etninis* – reiškia susiejimą su kuria nors tauta. Etninė grupė, tai istoriškai susiformavusi žmonių grupė, turinti bendrą kalbą, kultūrą, religijos bruožų. Taigi, svarbiausias etninės grupės požymis yra etnis identitetas. Etninės grupės nariai supranta save kaip vientisą darinį. Ji gali būti tapatinama su visų rūšių etniniais junginiais: gentimi, tauta, nacija ar giminingų tautų grupe. Tokios grupės nariai turi savo panašumą, kuris remiasi bendra kilme ir bendra kultūra (A. Juodaitytė, 2002).

Norint sėkmingai priimti kultūrą ir save priskirti tam tikrai kultūrai, ne visada pakanka vien savaiminio mokymosi proceso, tenka kryptingai domėtis ir gilinti žinias į tam tikrus kultūrinius aspektus. Saviugdosa reikšmė atsispindi visose gyvenimo srityse ir jos turinys pasireiškia per savęs pažinimą (teigiamų savybių ugdymą bei neigiamų savybių keitimą), sąmoningumo ugdymą (per savianalizę), emocinę saviraišką (emocijų pažinimą ir kontrolę), savo siekių įgyvendinimą (tikslus), vertybinę sistemą (nuostatų, įsitikinimų, požiūrių, prioritetų formavimą), santykį su aplinka (bendravimą), patirties perėmimą bei pasidalijimą ja. Apie saviugdosa svarbą asmenybės vystymosi procese Lietuvoje rašė V. Spurga (1998), L. Jovaiša (1997), G. Levickienė, K. Kardelis (1999) ir kt.

L. Jovaiša ir J. Vaitkevičius (1987) teigia, jog saviugda – tai specialiai organizuota, tikslinga individo veikla, skirta asmenybei tobulinti. Čia akcentuojamas savarankiškas ugdomasis darbas. Tačiau yra ir kita nuomonė, jog saviugda gali būti ir neorganizuota, ir trumpalaikė, nebūtinai turinti ilgalaikius savęs kūrimo tikslus – pakanka vien savęs tobulinimo pastangų, kad ši veikla būtų įvardyta kaip saviugda. Saviugda gali būti kreipiamą į kompetenciją (fizinę, intelektinę, emocinę, socialinę, profesinę, moralinę, religinę) arba į charakterio bruožų tobulinimą.

Saviugda ir tautinis identitetas yra neatsiejamą sąvokos. Tautinis identitetas yra nuolat kintantis procesas, jam nepakanka vien savaiminio mokymosi bet reikalinga ir saviuga. Saviugda – vienas svarbiausių ir labiausiai skatintinų asmens ugdymosi elementų, sprendžiant ne tik dabartines individo problemas, bet ir formuojant įgūdžius bei vertybes kaip pagrindą brandesniai ir atsakingesniai požiūriui į nuolatinį savęs ugdymą. Norint, kad žmogus taptų brandžia asmenybe, galinčia siekti užsibrėžtų tikslų bei asmeninės gerovės, būtinas savęs pažinimas, paremtas saviugda.

Sąmoninga, kryptinga žmogaus veikla, kuria siekiama tobulinti savo psichines, socialines savybes pagal visuomeninio ugdymo ir socialinių sąlygų visuomenei reikšmingų vertybinių orientacijų modelį, vadinama saviugda. Ji padeda žmogui rasti savo vietą visuomenės gyvenime, pasirengti užimti deramą vietą visuomenėje (J. Vaitkevičius, 1992)

Saviugda – tai yra asmeninės atsakomybės už savo mokymąsi priėmimas, dalyvaujant nuolatinio domėjimosi, refleksijos ir praktinių veiksmų procese. Kalbant paprasčiau, tai reiškia, kad kiekvienas esame individualiai atsakingas už tai, kuo domimės, kokią informaciją „renkame ir apdorojame“, bei, kaip tai pritaikome praktiškai, asmeniniame gyvenime. Saviugda, tai yra kryptingas ir tikslingas domėjimasis tam tikra informacija, kurią praktiškai pritaikius gaunami trokštami rezultatai (arba atsiveria iki tol nematytos galimybės).

Remiantis L. Jovaišos (1993), T. Stulpino (1996), R. Baublienės (2003) ir kitų autorių darbais, galima tiksliau apibrėžti saviugdą sampratą. Saviugda – sudėtingas, daugialypis savęs ugdymo procesas, kurio esmę sudaro sąmoninga, prasminga ir kryptinga žmogaus veikla savęs tobulinimo link. Tai įsisąmonintas ir valdomas procesas, kuriuo asmenybė, vadovaudamasi asmeniniais tikslais bei visuomenės reikalavimais, ugdoma iš anksto suplanuotąs galias, gebėjimus, charakterio ypatybes.

Saviugdą sudaro savišvieta ir saviuokla. Abi šios dalys atsispindi ir saviugdą apibrėžime

Spurga (1999) saviugdą nusako kaip „sąmoningas pastangas, kuriomis siekiama slopinti ir šalinti savo trūkumus, tobulinti jau įgytas teigiamas savybes ir lavinti naujas“. Pagal šį apibrėžimą saviugdoje svarbiausias yra asmenybės keitimosi procesas teigiama linkme. Tokiu būdu saviugda lavinama sąmoningai ir sistemingai, reflektuojant savo stipriąsias ir silpnąsias puses ir užduodant sau įvairius tobulinimosi pratimus. Savęs ugdymo procese svarbios trys veiklos kryptys: sąmoningumas, kryptingumas ir sistemingumas.

Spurga (1998) savišvietą apibrėžia kaip tam tikrą žinių rinkimo ar įgijimo būdą, kuris savo procese plečia individo akiratį, veikia jo pasaulėžiūrą, santykius, yra dažnai būdingas profesiniai sričiai. Apibendrinant, savišvieta apima ganėtinai apibrėžtą sritį – ji yra individualiam mokymuisi skirta saviugdosa dalis. Tikroji savišvieta identifikuojama tuomet, kai žmogui poreikis jai iškyla iš pačio savęs, o ne išorės.

Saviugdosa turinį sudaro:

- Mokymasis įsisamontinti savo kūno pojūčius, mintis, emocijas ir jausmus (juos išreikšti) dabarties akimirka;
- Savo būties ir esmės pajutimas bei stiprinimas;
- Savo asmenybės ypatybių pažnimas ir savo asmeniškų problemų pamatymas;
- Valios, prasmės pajutimas;
- Esminių dvasinių vertybių atskleidimas ir savo keitimosi krypties įsisamontinimas;
- Meilės ir pagarbos jausmų aktualizavimas;
- Mokymasis pačiam išspręsti savo problemas;
- Mokymasis išklaudyti kitą;
- Mokymasis padėti kitam pamatyti ir išspręsti savo problemą jį stabdant „čia ir dabar“;
- Mokymasis bendradarbiauti (G. Butkienė ir A. Kepalaitė, 1996).

Saviugda daugelio autorių laikoma būtent suaugusiųjų mokymosi proceso dalimi, kadangi vaikai dar nepajėgūs ja užsiimti dėl šiai sričiai reikiamų savybių – savarankiško poelgių analizavimo ir kontroliavimo. Spurgos (1998) bei Teresevičienės ir kt. (2006) teigimu, anksčiausiai asmuo ja gali susidomėti paauglystėje. Savarankišką suaugusiojo mokymąsi įtakoja du veiksniai: mokymosi tipas ir besimokančiojo asmenybės savybės (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006).

Kaip jau minėta, saviugda yra sąmoningas suaugusio žmogaus procesas, kurio metu asmuo siekia tam tikrų žinių ir įgūdžių, norėdamas kokybiškesnio gyvenimo. Tai labai aktualu emigracijoje, kai žmogus patenka į visiškai nepažįstamą aplinką. Tokiu atveju, emigrantui tenka ieškoti informacijos kaip elgtis konkrečioje situacijoje. Šis procesas ir vadinamas saviugda: žmogus ieško, domisi, įsidėmi ir išbando. Todėl saviugda ir emigracija yra neatsiejami dalykai.

Etniškumas susijęs su konkrečios visuomenės žmonių kultūros praktika ir pasaulėžiūromis, atskiriančiomis juos nuo kitų. Etninių grupių nariai yra įsitikinę, kad kultūrine prasme skiriasi nuo kitų etninių grupių. Išskirti etnines grupes gali padėti įvairios savybės, iš kurių svarbiausios yra kalba, istorija, protėviai, religija. Etninė tapatybė yra įgyjama, ji neturi įgimtumo bruožo. Tai socialinis reiškinys, kuriamas laiko tėkmėje. Socializacijos procese nuo pat vaikystės yra įsisavinamas

bendruomenės gyvenimo būdas ir pasaulėžiūra. Etniškumas palaikomas per tradicijas, tačiau jis yra kintantis ir prisitaikantis prie aplinkybių.

Lietuvių etninės grupės (bendruomenės) užsienyje tapatina save su lietuvių tauta, jos turi bendras kultūrinės vertybes, kalbą ir papročius. Taip pat jos turi ir skirtumų, susijusių su jų gyvenama šalimi. Tai šių šalių tradicijų bei švenčių šventimas, kalbos mokymasis, bendravimo su vietiniais gyventojais būdai. Tai rodo, kad atskiros lietuvių bendruomenės tapatina save ir su gyvenamąja šalimi (Ispanijos lietuviai, Vokietijos lietuviai, Amerikos lietuviai ir pan.). Bet daugelio jų tikslas – išugdyti ir palaikyti lietuvių savo vaikuose.

Lietuvių bendruomenių veikla užsienyje padeda palaikyti ryšius su Lietuva, neatitrūkti nuo joje vykstančių procesų. Dalyvavimas lietuvių bendruomenės veikloje padeda įveikti tėvynės ilgesį, suteikia bendravimo džiaugsmo, sušvelnina adaptaciją svetimose šalyse.

Lietuvos Respublikos ambasados turėtų palaikyti glaudų ryšį su lietuvių bendruomenėmis, dalintis svarbia informacija, bendradarbiauti švietimo veikloje, nes ambasadų palaikymas yra labai stiprus veiksnys stiprinantis bendruomenių svorį ir įtaką ne tik buvimo šalyse, bet ir tarp pačių lietuvių.

Švietimas, kaip viena aktualiausių visuomenės gyvenimo sričių, svarbiausias jos raidos veiksnys, yra vienas didžiausių bendruomenės rūpesčių. Dauguma lietuvių bendruomenių yra sukūrusios nuoseklią tautinio savitumo palaikymo sistemą. Emigrantai rūpinasi savo vaikų etninio identiteto ugdymu(si) steigdami lituanistines mokyklas, lietuvių kultūros centrus, parapijų namus, sekmadienines mokyklėles ir panašiai.

Pasaulio Lietuvių Bendruomenė turi savo konstituciją (1999), kuri skelbia, kad Pasaulio Lietuvių Bendruomenę sudaro visi lietuviai, gyvenant už Lietuvos Respublikos ribų. Kiekvieno krašto Lietuvių Bendruomenė tvarkosi pagal savo priimtą statutą, prisiderindama prie vietos sąlygų bei įstatymų. Pasaulio Lietuvių Bendruomenės ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Seimo pagrindinis tikslas ir darbų atrama yra Nepriklausomos Lietuvos valstybė ir už jos ribų gyvenančių tautiečių lietuviybė. Ji ieško priemonių lietuvių išlaikyti ir derina lietuvių kultūrinę veiklą ir švietimo darbą.

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmaeilis ir nuolatinis uždavinys – lietuvių kalbos mokymas, kurį įgyvendina Kraštų Bendruomenės. Mokslo rėmimas taip pat yra vienas iš svarbiųjų lietuviškos bendruomenės uždavinių. Pasaulio Lietuvių Bendruomenė skatina gerbti savitą lietuvių kultūrą ir tautinio tapatumo puoselėjimą užsienyje ir Lietuvoje. Vienas iš svarbiausių tautos išlikimo uždavinių – jaunimo auklėjimas, jo veikla ir užimtumas. Tautinis auklėjimas turi būti sąmoningas ir pradedamas nuo pat mažens. Pasaulio Lietuvių Bendruomenė remia Pasaulio Lietuvių Jaunimo Sąjungos, jaunimo organizacijų, sportinio judėjimo, tautinių ansamblių ir kitą jaunimo veiklą, kuri padeda besivystančioms asmenybėms suvokti savo tautinį tapatumą ir save. Ji skatina visus lietuvius puoselėti savo šeimose lietuviškas vertybes, mokyti vaikus ir vaikaičius lietuvių kalbos, pažindinti šeimos narius su savosios

Tėvynės kultūra, istorija, skiepyti lietuviškumą ir meilę Lietuvai. Taip pat ragina užsienyje esančius lietuvius burtis į Kraštų Lietuvių Bendruomenes.

Vaikų ugdymasis taip pat rūpi tarptautinėms organizacijoms. 2009 metais buvo minimos penkiasdešimtosios Vaiko teisių deklaracijos metinės. Remiantis šia deklaracija 1989 metais buvo pasirašyta Vaiko teisių konvencija. Jos 29 straipsnyje yra numatyta, kad vieni iš vaiko lavinimosi tikslų turi būti:

1. Ugdyti vaiko pagarbą tėvams, savo kultūriniam identitetui, kalbai ir vertybėms; šalies, kurioje vaikas gyvena, kultūrai; civilizacijoms, kurios skiriasi nuo jo paties civilizacijos.
2. Parengti vaiką sąmoningam gyvenimui laisvoje visuomenėje, pagrįstam supratimo, taikos, pakantumo, vyrų ir moterų lygiateisiškumo, visų tautų, etninių, nacionalinių ir religinių grupių, taip pat vietinės kilmės asmenų draugystės principais.

Konvencijos 30 straipsnyje numatyta, kad tose valstybėse, kuriose gyvena etninių, religinių ar kalbinių mažumų arba vietinių gyventojų, iš vaiko, priklausančio tam tikrai mažumai, ar vietinio gyventojų vaiko negali būti atimta teisė kartu su kitais savo grupės nariais naudotis savo kultūra, išpažinti savo religiją, atlikti jos apeigas ir vartoti gimtąją kalbą. (Vaiko teisių konvencija, 1989).

Esama ir keletas politinių priemonių, skirtų specifiniams migrantų vaikų švietimo klausimams spręsti. Visose valstybėse narėse pabrėžiama, kad priimančiosios šalies kalbos mokėjimas – integracijos prielaida. Svarbu skatinti mokytis kalbos kuo anksčiau, tikrinti visų vaikų kalbos žinias ankstyvojoje vaikystėje, kalbinius gebėjimus ugdyti jau ikimokyklinio ugdymo pakopoje. Ne visas dėmesys sutelktas į priimančiosios šalies kalbos mokymąsi, stengiamasi skatinti mokytis ir kilmės šalies kalbos. Tokio mokymosi mąstai padidėjo atsiradus naujoms judumo ir priimančiosios bei siunčiančiosios šalių mokyklų elektroninio giminiavimosi (*e-twinning*) galimybėms ir naujoms galimybėms palaikyti ryšį su kilmės šalimi per žiniasklaidą ir internetą. Kai kurie faktai rodo, kad didinti kilmės šalies kalbos svarbą gali būti naudinga pedagoginiu požiūriu. Puikus kilmės šalies kalbos mokėjimas – kultūrinė vertybė, didinanti migrantų vaikų pasitikėjimą savimi ir galinti ateityje tapti esminiu jų privalumu ieškant darbo. Be to, kai kurios migrantų šeimos gali numatyti galimybę grįžti į kilmės šalį. Tai padaryti bus lengviau, jei bus mokoma kilmės šalies kalba. (Žalioji knyga, 2008). Juk gimtoji kalba yra mūsų tautinės kultūros pirmasis ir tvirčiausias pagrindas (A. Ašmantas, 2005).

Lituanistinis švietimas – vienas svarbiausių veiksnių saugant ir puoselėjant lietuviškumą. Užsienio lietuviai jau yra sukūrę nuoseklią tautinio tapatumo palaikymo sistemą, įsteigę lietuvių švietimo įstaigas, kurių pagrindinės funkcijos – mokyti lietuvių kalbos, kultūros, istorijos bei tradicijų, ugdyti lietuviškumą perėmėjus ir tęsėjus, suteikti galimybes užsieniečiams pažinti Lietuvą. Šiuo metu 31 pasaulio šalyje veikia 199 lietuvių švietimo įstaigos, iš kurių 9 yra Airijoje, o 10 – Ispanijoje.

Tautinis identitetas yra kintantis reiškinys. Jo puoselėjimas yra kur kas lengvesnis kultūroje ir aplinkoje, kurioje gimėme ir sudėtingesnis emigracijos metu. Tačiau žmonės vadovaudamiesi saviugda, gali priimti vienas ar kitas vertybes ir save tobulinti ar keisti, priklausomai nuo kiekvieno požiūrio į save ir aplinką.

1.4. Moterų emigracija feministinėje perspektyvoje

Moterų padėtis visuomenėje yra plačiai tiriama reiškinys. Jį gana keblu tirti toje visuomenėje ir kultūroje, kur moteris gyvena. Tačiau paskutiniaisiais metais labai svarbu stebėti ir tirti kaip keičiasi moterų situacija emigravus iš Lietuvos, kokios yra jų gyvenimo istorijos ir patirtys. Feministinis požiūris šiame darbe yra ypač aktualus, nes didėjantis moterų emigracijos srautas kelia susidomėjimą, kodėl vyksta šis procesas ir kokią įtaką tai turi visuomenės kultūriniais pokyčiams. Remiantis įvairiais autoriais susiduriama su „skurdo feminizacija“ apibrėžimu, moterų padėtimi visuomenėje (dažnai skurdesne nei vyrų) ir moterų emigracijos priežastimis

Dauguma feminisčių yra ypač susirūpinę socialine, politine ir ekonomine nelygybe tarp vyrų ir moterų (moterų nenaudai); kai kurios teigia, kad lytinės tapatybės, tokios kaip „vyras“ ir „moteris“, yra sukonstruotos socialiai. Feminizmo atstovai pagal įvairias feminizmo kryptis skiriasi nelygybės šaltinių supratimu, požiūriais, kaip tą lygybę pasiekti, nuomonėmis, iki kokio lygio turėtų būti abejojama ir kritikuojama lytis ir lytinės tapatybės. Dauguma modernių feminizmo krypčių bendrai rūpinasi tokiais klausimais, kaip smurtas šeimyninėje partnerystėje, motinystės atostogos, vienodas darbo užmokestis. Feminizmo nagrinėjamos temos - tai patriarchatas, stereotipiškumas, seksualinių objektų kūrimas bei moterų priespauda.

Pastarųjų dviejų dešimtmečių feminizmo studijose labiau pagilintas supratimas apie bendros ir universalios moteriškumo sampratos nepakankamumą, išryškėjo vadinamojo norminio, pabrėžiamo moteriškumo (angl. *Emphasized femininity*) kritika ir lygiagrečiai iškilo idėja apie moteriškumo patirčių įvairovę, apie lyties, rasės, klasės, kultūros svarbą moterų identiteto ir patirties savitumui. Postkolonijinis ir juodasis feminizmas, kritikuodamas baltojo feminizmo plėtojamą universalųjį ir drauge norminį moteriškumą, už kurio slypi baltosios vidurinėsios klasės moters samprata, atskleidė įvairių rasių ir kultūrinių moterų identitetų padėties specifiškumą. Atsisakant tirti norminį moterišką reikia tirti savitą moterų patirtį: moterų migrančių, kurių patirtys skiriasi nuo moterų gyvenančių toje kultūrinėje aplinkoje, iš kurios jos išvyko, ir tos kultūrinės aplinkos (šalies), į kurią atvyko.

Darbo pasidalijimas pagal lytį yra vienas esminių skirtumų tarp vyrų ir moterų, kalbant apie socialinių lyčių skirtumų konstravimą. Socialinio konstruktyvizmo prieiga numato atskirti biologinius skirtumus ir socialinius: biologiniai skirtumai tarp moterų ir vyrų vienareikšmiškai neveda į tradiciškai

susiklosčiusį darbo pasidalijimą pagal lytį. Nors kiekvienoje visuomenėje egzistuoja darbo pasidalinimas tarp lyčių. Moteriškumo ir vyriškumo lyčių vaidmenis sąlygoja dažniausiai kultūriniai veiksniai; vienoje visuomenėje moteriškais laikomi vieni vaidmenys, kitoje kiti. Industrializacijos ir ekonominių permainų laikotarpiu vis daugiau tradicinių vyriškų vaidmenų tampa tiek vyriškais, tiek moteriškais

Vyro ir moters santykį šeimoje lemia ne tik visuomenėje egzistuojanti socialinių santykių struktūra, individualūs psichologiniai asmens ypatumai, bet ir tam tikros bendruomenės kultūra ir papročiai, tradicijos bei vertybės, įsitikinimai, kurie suteikia lyčių santykiams „raiškos pavidalą“ (Leonavičius 2004).

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, nauju socialinių mokslų objektu tapo lyties socialinis įprasminimas. Pažymėtini mokslininkai atlikę įvairių tyrimų apie moters padėtį visuomenėje: V. Kanopienė (1998, 1999) analizuoja socialinį ir profesinį Lietuvos moterų mobilumą, diskriminacijos darbo rinkoje formas. A. Purvaneckas ir G. Purvaneckienė (2001) tiria darbo rinkos segmentaciją pagal lytį. D. Tureikytė (1999), A. A. Mitrikas (2001) analizuoja subjektyvų moterų padėties visuomenėje vertinimą, I. Trinkūnienė ir J. Trinkūnas (1999) – patriarchalizmo apraiškas lietuviškoje tradicijoje. O. G. Rakauskienė (2000) aptaria moterų indėlį kuriant bendrąjį vidaus produktą.

Lietuvos gyventojų vertybinės orientacijos, nuostatos ir lūkesčiai lyčių vaidmenų atžvilgiu kito, modernėjo, tačiau vis dar pasižymi patriarchyumu. Pagal tradicinį darbo pasidalijimą pagal lytį, šeima ir veikla privačioje srityje yra svarbiausia moterų veikla.

Viena iš svarbiausių priežasčių, sąlygojančių pokyčių lyčių skirtumuose bei santykiuose nestabilumą, yra ta, kad pereinant nuo moterų skatinimo politikos prie lygių galimybių politikos, išgalėjo lyčių neutralumo principas. Lyties dimensijos integravimas reiškia atsižvelgimą į kultūrinius bei socialinius lyčių skirtumus. Lietuvoje šis principas nėra pakankamai išvystytas. Daugelis permainų buvo vykdoma neatsižvelgiant į lyties specifiką. Pavyzdžiui, vaikų darželių uždarymas palietė daugiausia moteriškąją lytį. Moterims sumažėjo galimybė dalyvauti apmokamame darbe, taip skatinant sukrdo feminizaciją (G. Purvaneckienė, 2004) Darbo pasidalijimas pagal lytį – atitinkamų profesijų pasirinkimas ir moterų išskirtinis rūpinimasis vaikais šeimoje, sąlygoja moterų prastesnę socio-ekonominę situaciją ir taip formuojamas reiškinys - „skurdo feminizacija“.

Moterų padėtis visuomenėje yra plačiai tiriamas reiškinys. Jį gana keblu tirti toje visuomenėje ir kultūroje, kur moteris gyvena. Tačiau paskutiniaisiais metais labai svarbu stebėti ir tirti kaip keičiasi moterų situacija emigravus iš Lietuvos, kokios yra jų gyvenimo istorijos ir patirtys.

Emigracijos priežasčių ir modelių yra gana daug. Moterų emigracijoje didelę reikšmę turi santuoka su užsieniečiu, pagal tradicinį darbo pasidalijimą lyties atžvilgiu moteriškai sferai priskiriami tradiciniai moteriški globos ir auklėjimo darbai užsienyje (auklės, senelių priežiūra). Tačiau didelę reikšmę turi Lietuvos ekonominės sąlygos, kurios veikia moterų nepalankią materialinę padėtį.

Skurdas gali būti apibrėžiamas dviem būdais: 1. Absoliutus skurdas: kai pajamos yra tokios mažos, kad negalima įsigyti tokių būtinų dalykų, kaip maisto, drabužių ar gyvenamosios vietos. 2. Reliatyvusis skurdas: kai parodoma koks tu esi vargšas palyginti su kitais. Kas yra vargšai? Tai žmonės, kurie yra bedarbiai ar žmonės, kurie negali pragyventi iš savo algos. Istorijos bėgyje padaugėjo skurstančių žmonių. Šiandien pagrindines vargšų grupes sudaro imigrantai iš užsienio; imigrantai iš kaimų į miestus; mažumos (ypač juodieji); žmonės, kurie dėl amžiaus ar ligos negali dirbti. Tarp viso pasaulio skurstančiųjų vis daugėja moterų. Per paskutiniuosius 20 metų dvi kryptis šeimyniniame gyvenime pakeitė skurdo sudėtį: pirma, didėjantis dirbančių moterų procentas. Šeimose, kur tėvai yra išsiskyre, dirbanti žmona gali padaryti didelį skirtumą tarp vargo ir komforto. Antra, didėjantis skyrybų ir šiaip su vyrais negyvenančių moterų skaičius, tai yra vienišų tėvų šeimų priežastis. Dauguma šių vienišų tėvų šeimų galva yra moteris. Faktiškai, daugiau kaip pusę skurstančių šeimų galvų yra moterys ir du iš trijų žmonių, kurie yra žemiau skurdo ribos - tai irgi moterys. Ypač nesaugios senos moterys, tarp jų vis daugiau skurstančių. Iš čia atsirado tokia frazė, kaip „skurdo feminizacija”. Moterų ekonominis nesaugumas sudaro šio procento dalį.

Lyčių savimonės aspektas buvo aptartas D. Tureikytės straipsnyje „Lietuvos moterys: subjektyvus padėties visuomenėje vertinimas”. Autorė, 1991 – 1998 metų “Vilmorus” atliktomis reprezentatyviomis apklausomis, aptaria moterų saviidentifikaciją su socialinio-ekonominio statuso laipteliais. Respondentai galėjo tapatintis su 9 pakopomis, kur “ant žemutinio laiptelio stovi beteisiai, vargingieji neišsimokslinę, o ant aukščiausio – tie, kurie yra valdžioje, turtingieji, išsimokslinę”. Tyrimo duomenimis šiuo metu didžiausioji Lietuvos moterų dalis – 72 procentai - jaučiasi esančios ant 3-5 socialinio ekonominio statuso laiptelių. Moterų savęs vertinimui didelę įtaką turi išsilavinimas, amžius, pajamos vienam šeimos nariui. Kuo aukštesnis išsilavinimas, jaunesnis amžius ir didesnės pajamos vienam šeimos nariui, tuo ant aukštesnės pakopos moterys jaučiasi užkopusios. Svarbu kultūrinio požiūriu, kad darbas moterų saviidentifikacijai turi mažesnę įtaką nei vyrų saviidentifikacijai. Šis skirtumas gali būti interpretuojamas tuo, kad lyčių santykius apibrėžiantis vertybinis-normatyvinis laukas kelia didesnius profesinės karjeros reikalavimus vyrams.

Žmonėms emigravus labai pasikeičia visas socialinis gyvenimas. Ypač tai svarbu moterims, kurioms pagal socialines normas turėtų būti svarbiausia šeima ir sava kultūra. Tačiau paskutiniaisiais metais stebimas vis dažnėjantis moterų emigracijos procesas, todėl būtina tirti ir atkreipti dėmesį į moterų identiteto kaitą savaiminio mokymosi ir saviugdos procesuose prisitaikant prie kitų kultūrų.

2. EMIGRAVUSIOS LIETUVĖS MOTERS TAUTINIO IDENTITETO KAITOS EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodologija

Mokslininkai (Merkys, 1995, Kardelis, 2002, Bitinas, 2006) nurodo, kad tyrimo metodologija yra teorija, kuri nagrinėja mokslinio pažinimo procesą, jo principus, mokslinio tyrimo metodus ir techniką.

Prieš pradėdant tyrimą buvo atlikta literatūros analizė. Literatūros studijavimas leido tiksliau suformuluoti tyrimo temą, išskirti problemą, apibrėžti objektą. Taip pat buvo iškelta hipotezė ir suformuluoti tyrimo tikslai ir uždaviniai. Tyrimo tikslas atspindi tiriamojo darbo problemos pagrindinę idėją bei viso tyrimo kryptingumą (R. Tidikis, 2003)

Tyrimo metodologija grindžiama socialinio konstruktyvizmo, socialinio interakcionizmo ir humanizmo idėjomis bei feministine teorija.

Socialinio konstruktyvizmo pagrindinė idėja yra tai, kad žmogus gali pažinti jį supantį pasaulį tik bendraudamas su kitais (A. Giddens, 2005).

Simbolinio interakcionizmo filosofijoje teigiama, kad žmonės gyvena socialinėje grupėje bei kuria atitinkamus socialinius modelius, kaip įvairiose situacijose keičiasi jų elgesys. (A. Giddens, 2005).

Humanizmo filosofija remiasi tokiais principais: padėti žmogui suvokti save ir savo problemas; nuoširdus bendravimas su kitu žmogumi, nuolatinis jo teigiamas vertinimas ir paskatinimas (B. Bitinas, 2000)

Feminizmo studijose pagilintas supratimas apie bendros ir universalios moteriškumo sampratos nepakankamumą, išryškėja norminio, pabrėžiamo moteriškumo kritika ir lygiagrečiai iškilė idėja apie moteriškumo patirčių įvairovę apie lyties, rasės, kultūros svarbą moterų identiteto patirties savitumui.

Kaip teigia Kardelis (2007), pagrindinė kokybinio tyrimo metodologijos idėja yra kontekstas. Tai yra fizinė, socialinė ir materialinė aplinka, kurioje vyksta žmonių veikla.

N. Mažeikienė, A. Dorelaitienė, (2011) cituoja Lyon (2000) feministinėje teorijoje biografinis metodas laikomas ypač reikšmingu būdu atskleisti moterų patirtis ir patiriamas problemas privačioje sferoje, kurioje moterys tradiciškai veikia, ir viešojoje sferoje, kuri nuo moterų mažai priklauso.

Kokybinio turinio analizė – kokybinių tyrimų strategija paremta kategorijų išskyrimu ir jų įterpimu į kontekstą (Bitinas, Žydzionaitė, Rupšienė, 2008). Atliekant turinio analizę, skaičiuojamas kategorijų pasikartojimo dažnis (Kardelis, 2002). O subkategorijos pateikiamos, kaip detaliau atskleidžiančios kategorijas bei apskaičiuotas empirinių tyrimų teiginių pasikartojimas.

2.2. Tyrimo metodai

Atlikus mokslinės literatūros analizę, empiriniams duomenims rinkti buvo pasirinktas kokybinio tyrimo metodas – pusiau struktūruotas atviro tipo biografinis interviu tyrimo metodas, kuriuo siekta išsiaiškinti emigravusios moters identiteto raidą savaiminio mokymosi ir saviugdų procesų metu.

Interviu – socialinės psichologinės informacijos gavimas žodine apklausa. Interviu skiriamos kelios rūšys:

1. Standartizuotasis: iš anksto numatoma klausimų eilės tvarka ir jų formuluotės, visa tai labai panašu į anketą.
2. Laisvasis: numatomas tik bendras apklausos planas, klausimai formuluojami pagal situaciją.
3. Iš dalies standartizuotas: iš anksto numatomi būtini ir galimi klausimai.

Rūšies pasirinkimas priklauso nuo tiriamos problemos sudėtingumo, tyrimo tikslų, tyrėjo profesinio pasirengimo.

Norint, kad tyrimas pokalbio metodu būtų sėkmingas, reikia laikytis šių sąlygų:

- Reikia užmegzti ryšį su tiriamuoju;
- Gerai apgalvoti pokalbio planą ir numatytus klausimus;

Pokalbis būna sėkmingas, kai tiriamasis pasitiki pokalbį organizuojančiu asmeniu. Tada tiriamojo atsakymai kur kas atviresni ir nuoširdesni. Jeigu norime, kad užsimegztų ryšys, būtina iš anksto susipažinti su tiriamuoju ir surinkti apie jį visus įmanomus duomenis. Tiriamasis turi būti užtikrintas, kas surinktos žinios nebus panaudotos prieš jį bei kitus asmenis. Pokalbį patartina pradėti be įžangų, tiesiogiai arba apie kitus abu asmenis dominančius klausimus. Gera pradžia padeda tiriamajam labiau atsipalaiduoti.

Didelę sėkmę šiam tyrimo metodui turi ir pasirinkta pokalbio vieta. Geriausia kalbėtis tiriamajam įprastoje aplinkoje t. y. darbo vietoje, namuose, kartu einant iš darbo, ten kur jis laisvai jaučiasi. Labai svarbu parinkti tinkamą laiką pokalbiui, kai tiriamasis niekur neskuba, yra laisvas, nepavargęs ir pasiruošęs būsimam pokalbiui.

Taip pat pokalbio kokybė ir rezultatai priklauso ir nuo klausimų parinkimo bei jų sudarymo. Klausimai turi atitikti tyrimų tikslą. Jie turi būti aiškūs ir tikslūs, nedviprasmiški, ne per daug primityvūs, į kurios atsakymai savaime aiškūs, bet negali būti ir per daug sunkūs, geriausia iš tiriamajam asmeniui artimos srities. Reikėtų vengti klausimų, kurie tiriamajam gali sukelti įtarimą, nepasitenkinimą, būti jam nemalonūs ar net įžeisti jį. Geriau tinka naudoti ne tiesioginius, bet „aplinkinius“ klausimus. Nepatartini klausimai į kuriuos galima atsakyti lakoniškai – „taip“ arba „ne“. Geriau siekti išsamesnio atsakymo. Klausimai negali būti įtaigūs, juose neturėtų slėptis jokia galimo atsakymo užuomina. Patartina keletą

papildomų klausimų turėti atsargoje, nes pokalbis gali nukrypti nenumatyta linkme arba atsakymai gali būti nepakankamai išsamūs. Taip pat reikėtų numatyti ko tiriamasis galėtų paklausti. Šiuos klausimus svarbu užfiksuoti, nes jie gali suteikti ne mažiau naudingos informacijos negu patys atsakymai.

Svarbiausia visuose pokalbiuose, kad tyrėjas būtų visapusiškai pasirengęs: jis turi gerai pažinti pokalbio objektą ir turėti pakankamai daug informacijos apie savo tiriamąjį. Tai padės jam surinkti daugiau vertingos informacijos ir rasti išeitį, jei pokalbis staiga pakryptų nenumatytą linkme.

Interviu metodas skirstomas pagal atlikimą ir kokiomis priemonėmis yra naudojamas. Interviu gali būti atliekamas tiesiogiai („akis į akį“) arba naudojant komunikacijos priemones (telefonas, kompiuterio programos, socialiniai tinklai). Atliekant interviu, jį galima įrašyti į diktofoną, o vėliau perrašyti. Kai interviu atliekamas kompiuterio pagalba (SKYPE), tyrėja užrašinėja svarbiausias mintis ir pastebėjimus.

Gyvenimo istorijos interviu gali būti kuriamas, modeliuojamas, pagrįstas moksliskai, bet Atkinsono (1998)nuomone, tai turėtų būti daugiau menas. Gyvenimo istorijos interviu apima tris etapus:

1. Planavimas - pasirengimas interviu, supratimas, kodėl gyvenimo istorija gali būti naudinga.
2. Interviu paėmimas, interviu - padėjimas pasakotojui papasakoti savo gyvenimo istoriją įrašant ją į įrašymo prietaisą.
3. Interviu užrašymas - paliekama tik gyvenimo istorija.

Biografinio metodo samprata žymi tam tikrų duomenų rinkimo ir analizės būdą, kuris nuo kitų skiriasi tuo, jog tiria ir įvertina „gyvenimiškus liudijimus“, kuriuos, remdamiesi asmenine patirtimi ir pažiūromis, pateikia individai. **Biografinis metodas** naudingas tuo, kad galima matyti transformacijas laike. Kaip S. Kraniauskienė (2000) teigia, kad gyvenimo ciklas, socialinis mobilumas, ar tradicijų kaita jau nebegali būti dirbtinai sustabdyta ir išardyta, ji turi būti analizuojama tokia, kokia ji yra nuolatinėje kaitoje. Todėl siekiant ištirti identiteto kaitą biografijos metodas turėtų būti pats efektyviausias. Taip pat pasirinkta būtent individualistinė biografinės metodologijos kryptis, dėl to, kad šia kryptimi galima nagrinėti asmens paties savęs suvokimą, simbolinį pasaulio konstravimą bei identifikacijos ypatumus, o socialiniai reiškiniai šioje situacijoje yra reikšmingi ir jais domimasi kaip tam tikros pasaulėžiūros faktais. O pati biografija – tai identifikacijos proceso iliustracija, kur pateikiami asmens vystymosi reikšmingi faktai ir informacija.

Atliekami tokie biografinės studijos procedūriniai žingsniai:

1. Tyrėjas pradeda nuo objektyvios subjekto gyvenimo patirties visumos, išskirdamas gyvenimo kelio etapus ir atvejus, išdėstytus chronologine tvarka arba pagal patirtį.
2. Renkama konkreti prasminė biografinė medžiaga naudojant interviu. Dėmesys sutelkiamas istorijoms.
3. Istorijos yra perorganizuojamos pagal klausimus, kurie išryškina centrinius individų gyvenimo įvykius.

4. Tyrėjas nagrinėja šių istorijų prasmę (reikšmes), prašydamas individą paaiškinti bei ieškodamas bendresnių reiškinių.

5. Tyrėjas taip pat tyrinėja ir stambesnes struktūras, norėdamas paaiškinti tokias reikšmes kaip individų socialinė sąveika, kultūros klausimus, ideologijas ir istorinį kontekstą tuo pagrindu interpretuodamas individo gyvenimo patyrimą (arba kelių individų tarpusavio interpretacijas).

Informacija buvo renkama remiantis tokiais kryptimis: demografiniai duomenys, moterų išsilavinimas, šeimyninė padėtis, kalbos vartojimas (kuri kalba vartojama namie), kurios šalies kultūra ir tradicijos puoselėjamos šeimoje, kokia religija išpažįstama bei santykis su lietuviais ir Lietuva.

2.3. Tyrimo duomenų analizės metodas

Biografijos metodas pasikliauja aprašomo asmens patirtimi, tačiau jo schema pagrįsta fenomenologijos, simbolinio interakcionizmo, socialinio konstruktyvizmo, humanizmo ir pozityvizmo sampratų koncepcijomis. Biografinio metodo naratyvai analizuojami taikant content (turinio) analizės metodą. Fenomenologijos strategijos tikslas – tirti fenomenus, tačiau atskleidžiant žmogiškųjų išgyvenimų prigimtį ir būdus. Gyvenimo istorijų tyrimas perteikia vidinį sudėtingumą, prieštarumą, įtampą ir daugialypiškumą. O biografinis tyrimo metodas – vienas tiksliausių tyrimo metodų, suteikiantis galimybę tyrimo dalyviams savo kalba atskleisti netipinę patirtį. Gyvenimo istorijos (naratyvai) apima ne tik subjektyvumo reikšmes, bet kartu įgalina pažvelgti į objektyvias socialines struktūras. O atkurdami savo praeitį, dalyvės dažniausiai perteikia ir kolektyvines patirtis, susijusias su kultūra, ekonominėmis struktūromis, lytimi, visuomenės nuostatomis. Siekiama atskleisti fenomeno tiek kolektyvinę, tiek individualiąją patirtis.

2.4. Tyrimo imtis ir atranka

Tyrimo dalyvavo 10 moterų, nuo 20 iki 44 metų amžiaus, gyvenančių emigracijoje nuo 6 mėnesių iki 14 metų. Buvo naudojama kriterinė ir patogioji atranka. Kriterinė atranka yra tada, kai imties vienetai yra pasirenkami pagal tam tikrus kriterijus. Renkant interviu buvo vadovaujamosi vienu kriterijumi – atrenkamos moterys, kurios emigravusios iš Lietuvos.

Buvo taikyta patogioji atranka ir pasirinktos lengviausiai prieinamos emigravusios moterys, kuriuos tyrėja pažinojo iš studijų laikų.

Imtis buvo pildoma ir duomenys renkami iki tol, kol surinkta informacija ėmė kartotis.

Iš viso buvo atlikta 10 interviu su emigravusiomis moterimis nuo 20 iki 44 metų. Tyrimo duomenys

buvo įrašomi į diktofoną (gavus dalyvių sutikimą), dalyvėms nesutikus pasakojimo pagrindinės mintys būdavo tyrėjos žymimos raštu. Respondentės tyrėjai yra pažįstamos, todėl kai kurie faktai nors ir nebuvo papasakoti, bet reikšmingi tyrimui buvo užrašyti prie bendros informacijos ir pastabų.

Duomenys buvo renkami 2011 m. balandžio – liepos mėnesiais Anglijoje, Švedijoje, Lietuvoje. Tyrimo dalyvių charakteristikos pateiktos lentelėje. Siekiant užtikrinti dalyvių konfidencialumą, jų vardai pakeisti.

2 lentelė

Tyrimo dalyvių charakteristikos

Dalyvė	Amžius	Metai užsienyje	Emigracijos valstybė	Šeimyninė padėtis	Vaikų skaičius	Išsilavinimas	Darbas
Ingrida	31	6 m.	Italija	Ištekėjusi už italo	1	Vidurinis	Modelis
Simona	32	14 m.	JAV	Ištekėjusi Amerikos lietuviu	-	Aukštasis	Sporto trenerė
Renata	33	14 m.	Vokietija	Ištekėjusi už vokiečio	2	Aukštasis	Vaikų darželio auklėtoja
Laura	28	6 m.	Norvegija	Gyvena su lietuviu	1	Aukštasis	Administratorė
Kristina	27	6 mėn.	JAV	Ištekėjusi už lietuviu	-	Aukštasis	Specialioji pedagogė
Ernesta	20	8 m.	Švedija	-	-	Mokosi 12 kl	Socialinio darbuotojo padėjėja
Rasa	44	9 m.	Švedija	Našlė.	2	Aukštasis	Bendrosios praktikos slaugytoja
Neringa	28	3 m.	Turkija	Našlė. Dabar susižadėjusi su turku.	1	Aukštasis. Magistrantūra.	-
Eglė	28	10 m.	Anglija	Išsituokusi su alžyriečiu, Susituokus su lietuviu	-	Aukštasis	Darželio direktorė
Edita	25	10 m.	Anglija	-	-	Profesinis	SPA salono kosmetologė

Tyrimo metu tyrėja laikėsi konfidencialumo, geranoriškumo, pagarbos asmens orumui, teisingumo ir teisės gauti tikslią informaciją etikos principų. Tyrimo dalyviams buvo garantuojama, kad jų pateikta informacija nebus panaudota prieš juos bei paaiškinta, kad jų duomenys bus naudojami tik šio darbo rašymui ir veiklai susijusiai su juo. Kiekviena dalyvė turėjo teisę neatsakinėti į klausimus, į kuriuos ji nenorėjo atsakyti. Taip pat kiekviena dalyvė buvo užtikrintas dėl konfidencialumo, darbe pakeičiant jų vardus. Kiekviena dalyvė tyrime dalyvavo savanoriškai, buvo suteikta informacija kaip ir koku tikslu

bus panaudota jų informacija bei kaip bus apsaugotas jų privatumas. Taip pat buvo paaiškinta, kaip sudaryta tyrimo atranka ir koks tyrimo pagrindinis tikslas, siekiant užtikrinti dalyvių teisę gauti tikslią informaciją.

2.5. Tyrimo patikimumas

Siekiant atskleisti emigravusios moters tautinio identiteto raidos kaitą buvo pasirinktas kokybinių duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruotas biografinis interviu su tyrėjo klausimais, leidžiančiais įsigilinti į dalyvių patirtį. Biografiniu interviu buvo atskleista kolektyvinė ir individualioji patirtys. Content (turinio) analizės metodas leido tiksliau pažvelgti ir analizuoti dalyvių patirtis ir prasmes. O tikslus content (turinio) analizės metodo etapų laikymasis leido užtikrinti tyrimo patikimumą ir tinkamumą.

Patikimumo užtikrinimui tyrėja nuolat konsultavosi su darbo vadove, kolegomis ir dėstytojais, siekiant patikrinti tyrimo duomenų rinkimo, interpretavimo ir išvadų suderinamumą. Tyrimo tinkamumas grindžiamas trianguliacija: biografinio interviu naudojimas duomenims surinkti, content (turinio) analizė duomenis analizuoti ir interpretuoti bei mišri tyrimo dalyvių atranka. Tyrimo duomenų analizė ir interpretacijos metu tyrėja nuolat konsultavosi su dalyviais, ar teisingai buvo suprastos jų išsakytos mintys, siekiant užtikrinti kokybišką tyrimo duomenų supratimą ir interpretavimą.

3. EMIGRAVUSIOS LIETUVĖS MOTERS TAUTINIO IDENTITETO RAIDOS EMPIRINIO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

Tautinis identitetas susideda iš labai daug kintamųjų, bet vienas reikšmingiausių yra kultūra. Kultūros sąvoka apima vertybes, subkultūras, religiją, aplinką, etniškumą, aprangą, kalbą ir stereotipus.

Siekiant atskleisti ir iširti emigravusios moters tautinio identiteto raidą, buvo pasirinktas pusiau struktūruotas biografinis metodas.

Emigravusios moters tautinio identiteto raidos empirinio tyrimo metu duomenys buvo renkami pusiau struktūruoto biografinio tyrimo metodu. Tai reiškia, kad dalyvių buvo prašoma papasakoti savo gyvenimo istorijas (biografijas), tačiau tyrėja buvo parengusi klausimus konkreitiems duomenims surinkti. Remiantis feministine metodologija, gyvenimo istorijose (biografijose) galima išvelgti socialines problemas individualioje istorijoje.

Dalyvių charakteristikų analizė

Pirmiausia buvo surinkti demografiniai duomenys, tokie kaip dalyvių amžius. Dalyvių pasiskirstymas amžiaus kriterijumi yra įvairus nuo 20 iki 44 metų. Dalyvių amžius reikšmingas tuo, kad galima palyginti skirtingo amžiaus moterų patirtį emigracijoje ir stebėti ar yra bendrų dėsningumų. Vyriausia tyrimo dalyvė ir jauniausia yra tiesiogiai susijusios, nes tai yra mama ir dukra. 4 tyrimo dalyvės buvo vienodo amžiaus (28 metai), tačiau jų pragyventas laikas emigracijoje skyrėsi.

Dalyvių praleistas laikas emigracijoje taip pat labai skirtingas. Trumpiausią laiką emigravusi buvo Kristina (28 m.), ji Amerikoje gyveno 6 mėnesius. Tyrimo metu jau buvo grįžusi gyventi į Lietuvą. Ilgiausiai emigracijoje gyvena Renata, ji emigravusi jau 14 metų. Tiek pat, 14 metų, ne Lietuvoje gyvena Simona. 2 dalyvės gyvena po 10 metų, tiek pat 6 metus. Po 3, 8, 9 metus užsienyje gyvena po vieną dalyvę.

Svarbu emigracijai pasirinktos šalys. Po 2 dalyves gyvena JAV, Anglijoje ir Švedijoje. Po vieną – Vokietijoje, Norvegijoje, Turkijoje, Italijoje.

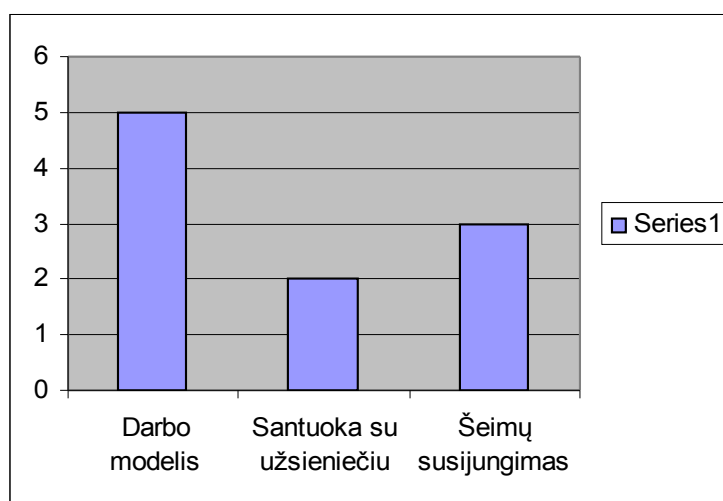
Dalyvių šeimyninė padėtis taip pat yra ne vienoda. 6 yra susituokusios su užsieniečiais, 2 su lietuviais vyrais ir 2 nesusituokusios. Vaikus augina 5 dalyvės, tiek pat jų vaikų neturi.

Išsilavinimas

Beveik visos dalyvės turi aukštąjį išsilavinimą arba baiginėja studijas. Tai rodo, kad aukštos kvalifikacijos moterys palieka Lietuvą. Reikšminga tai, kad moterys, vos tik nuvykusios dirba gana paprastus darbus ir tik ilgainiui įgyja padėtį visuomenėje.

Emigracijos priežastys

Tyrimo metu buvo labai aktualu išsiaiškinti emigracijos priežastis. Pagal teoriją yra 5 migracijos modeliai.

1. pav. Pasiskirstymas pagal emigracijos modelius

Tyrimo dalyvės atitinka tik du modelius, tai yra darbo migracijos modelis (5 dalyvės) ir šeimų susijungimo (3 dalyvės). Darbo migracijos modelio ypatumas tai, kad žmonės gali išvykti į atsitiktines darbo paieškas arba per pažįstamus. Taip pat gali būti trumpalaikė darbo migracija, kuri pereina į ilgalaikę. Beveik visos dalyvės, išvykusios pagal darbo migracijos modelį, iš trumpalaikės migracijos perėjo į ilgalaikę. Tik viena dalyvė, pasibaigus darbo sutarčiai grįžo į Lietuvą ir daugiau neketina išvažiuoti:

„Man čia gerai, nebenoriu į jokias amerikąs. Man reikia savo krašto“ (Kristina).

Pagal šeimų susijungimo modelį išvykusios moterys prisijungė prie savo šeimos (tėvų), kurie emigravo anksčiau ir pasikvietė kartu gyventi savo vaikus. Tačiau šioje emigracijos modelių skirstyme nėra emigracijos modelio, kur lietuvė moteris nuvyksta į užsienio šalį, sukurti santuokos su vyru, kuri jau

pažįsta ir bendrauja. Tarp dalyvių tokios yra dvi. Jas būtų galima priskirti prie šeimų susijungimo modelio, bet tai nebūtų tikslu. Nes šeimų susijungimo modelyje akcentuojama tos pačios šeimos susijungimą, o minėtu atveju susijungia skirtingos šeimos ir kultūros. Todėl jas galima įvardinti, kaip migracijos iš meilės modelį.

„Emigravau iš meilės, nebegalėjom daugiau taip atskirai gyventi“ (Neringa).

„Atsisveikinome, nežinodami, kada susitikime vėl. <...> išvykau vėl atgal. Pagaliau susituokėme“ (Renata).

Tai rodo, kad nei pinigai, nei darbas, nei mokslas šiems emigrantėms nebuvo svarbiausias kriterijus išvykstant. Tai meilės emigrantės.

Ernesta yra jauniausia iš tyrimo dalyvių, ji ir emigravo iš Lietuvos būdama tik 11 metų. Tyrimo metu ji buvo Švedijoje pragyvenusi 8 metus. Ją galima priskirti prie šeimų susijungimo modelio nes nuvyko gyventi pas mamą, kuri emigravo metais anksčiau, susirado darbą, gyvenamąją vietą ir pasikvietė dukrą gyventi kartu, nes nenorėjo, kad ją augintų močiutė.

Edita ir Eglė yra seserys, kurios taip pat emigravo pas tėvus į Angliją. Abi buvo dar paauglės (16 ir 14 metų), todėl išvykimas buvo gana reikšmingas jų gyvenimo istorijose.

Ingrida išvyko į Italiją dėl geresnių darbo sąlygų. Ji dirbo Lietuvoje modeliu, todėl nusprendė, kad užsienyje gali sektis geriau.

3.1. Kultūrų skirtumai

Pruskaus (2003) teigimu, G. Hofstede kultūras klasifikuoja pagal įvairias dimensijas. Jo teigimu, kiekviena kultūra tai pirmiausia yra kolektyvinė elgsenos sistema, sąlygota vertybių. Skiriamos tokios dimensijos kaip galios distancijos, neapibrėžtumo vengimas, individualizmas – kolektyvizmas, vyriškumas – moteriškumas, ilgalaikė – trumpalaikė orientacija. Galios distancija siejama su nelygybės pageidavimu arba nepageidavimu visuomenėje. Kultūrose, kur aukštesnė galios dimensija, vadovai ir pavaldiniai nelaiko savęs lygiais. Galios dimensija yra aktuali šiame tyrime, nes žmogaus kultūrinė adaptacija labai priklauso nuo gimtosios kultūros ir kultūros, į kurią atvykstama, kultūrinis panašumas arba skirtingumas. Tyrimo dalyvės emigravusios į skirtingas valstybes, jų galios distancijos indeksai (PDI) taip pat labai skirtingi. Pavyzdžiui, Turkijoje PDI yra 66, o Švedijoje – 31. Žemo PDI šalyse laikomasi nuostatos, kad nelygybė visuomenėje turi būti mažinama; pavaldiniai yra tokie patys, kaip ir vadovai; visi turi vienodas teises; tarp galingųjų ir tų, kurie neturi galios tvyro latentinė harmonija. O

aukšto PDI šalyse vyrauja tokios socialinės normos, kaip nelygybė turi paklusti tvarkai, pagal kurią kiekvienas turi savo vietą, kuri jam priklauso; vadovai savo pavaldinius laiko kitos rūšies žmonėmis; galingieji turi teises ir privilegijastarp galingųjų ir tų, kurie neturi galios tvyro latentinis konfliktas. Dalyvės yra išvykusios gyventi į Švediją, Norvegiją, Angliją, Vokietiją (šių šalių PDI yra atitinkamai 31-35), JAV (40), Italija (50), o Turkijoje – 66. Pagal Hofstede kultūrų dimensijų sampratą, iš visų šalių labiausiai skiriasi Turkija. Dalyvei (Neringai), turėtų būti sudėtingiausia priimti turkų kultūrą ir papročius. Visos likusios yra panašaus PDI, todėl dideli galios distancijos skirtumai, kultūriniu atžvilgiu neturėtų jaustis.

Taip pat reikšminga kultūrų klasifikacija yra pateikta Levis. Pagal jį kultūros skirstomos į vienaplanes, daugiaplanes ir santūrias. Lietuva priskirtina daugiaplanėms kultūroms kaip ir Italija. Turkija yra priskirtina santūrioms kultūroms, o visos kitos valstybės aktualios šiame darbe priskirtos vieplanėms kultūroms. Pagal kultūrų skirtingumus atrodytų sudėtingiausia turėtų būti Neringai, kuri išvyko gyventi į Turkiją. Tačiau tyrimo metu paklausus, kaip jai ten sekasi, ji noriai pasakoja, kokie yra skirtumai, bet žavisi jais ir jai tas priimtina:

„Nežinau, kodėl jie kitokie, bet jie visai ne tokie kaip lietuviai, vyrauja arbatos kultas, įstaigose visur maloniai sutinka, kalbina, klausia, gal ką padėti. Visada stengiasi išklaudyti ir patarti. Jei nežinai, kaip elgtis, tereikia pažiūrėti į kitus ir bus aišku, nes ten nėra išsišokimų, visi laikosi vienodos tvarkos“ (Neringa).

Taigi akivaizdu, kad Neringai kitokia kultūra yra visiškai priimtina. Beveik visoms tyrimo dalyvėms šalių, į kurias jos emigravo kultūra yra labai priimtina.

3.2. Kultūrinė elgesio strategija

Remiantis teorija yra išskiriamos 4 kultūrinio elgesio strategijos: integracija, asimiliacija, segregacija, marginalizacija. Kai integracija rodo sėkmingiausią kultūrinę adaptaciją, o marginalizacija – kenkianti asmeniui ir galinti lemti nevisavertį asmens gyvenimą.

Siekiant ištirti emigrančių moterų identiteto kaitą, buvo naudojamosi pusiau struktūruotu biografiniu tyrimu, interviu duomenis papildant tyrimo autorės žiniomis apie dalyves iš neformalios aplinkos (pokalbių prie arbatos).

Identitetas nėra įgimtas reiškinys, jis yra nuolat kintantis, bręstantis ir besiformuojantis kažkuria kryptimi. Identiteto kaita yra nuolatinis procesas, kuris vyksta savaiminio mokymosi ir/arba saviugdų metu. Žmogus, kuris gimsta ir gyvena toje pačioje kultūroje, atrodo savaime priima tam tikras taisykles, normas, vertybes, gyvenimo būdą bei pasaulėžiūrą. Tai yra įvardijama kaip savaiminis mokymasis, kuris

sąlyginai nekintančioje aplinkoje yra nuolatinis procesas. Tačiau emigravusios moterys pakeičia savo artimiausią aplinką ir priklausomai nuo šalies, į kurią emigruojama, keičia savo visuomeninę padėtį. Jei Lietuvoje moteris buvo tiesiog vidutinio lygio, atitinkanti visas socialines normas, nebuvo niekuo išskirtinė, nes išpažino tą pačią religiją kaip ir daugelis kitų, vadovavosi tomis pačiomis vertybėmis kaip ir likusi sociali visuomenės dalis, tai emigravusi ji (laikiniai) praranda socialinį stabilumą, iš visavertės valstybės pilietės tampa imigrante, neturinčia vienodų teisių ir privilegijų kaip kiti visuomenės nariai. Todėl tuo momentu labai svarbus artimųjų palaikymas ir aplinkos situacijos analizė.

Dažnai emigrantai pirmiausia turi išmokti kalbą tos šalies, į kurią emigravo. Tai vienas svarbiausių kultūros rodiklių ir socialinės gerovės garantų. Tačiau kalbos mokymasis yra individualus pasirinkimas. Tai gali būti tiesiog savaime besivystantis įgūdis kalbėti užsienio kalba, nuolat girdint ir ilgainiui ją suprantant. Tačiau kalbos mokymasis gali būti sąmoninga siekiamybė, kai asmuo ieško galimybių ir būdų mokytis kalbos, lankydamas kursus, pirkdamas žodynus, pratybas ir kt. Tai įvardijama kaip saviugda. Saviugdą proceso metu žmogus pats kontroliuoja kiek jis sutelkia dėmesio į siekiamą įgūdį.

Dalyvės emigravusios į Angliją, turėjo geresnes galimybes tinkamai prisitaikyti visuomenėje pagal kalbos kriterijų. Jos abi buvo paauglės, kurios dar mokykloje gauna anglų kalbos pagrindus. Jų abiejų kalbos mokymasis buvo savaiminis, nes būdamos paauglės daugiau bendravo su bendraamžiais neformalioje aplinkoje ir ten mokėsi kalbos ypatumų. Tuo tarpu Laura, išvykusi į Norvegiją, lankė specialius norvegų kalbos kursus, Rasa, gyvenanti Švedijoje, taip pat mokėsi švedų kalbos. Simona gyvena JAV (13 metų), angliškai laisvai kalba ir rašo.

„Man sunku kalbėti su žmonėmis, kurie nesupranta anglų kalbos. <...> Kai žmogus nesupranta angliškai aš pradėdau užsikirtinėti, ieškodama tinkamo lietuviško žodžio. <...> Skaitant lietuvišką straipsnį man sunku jį suprasti“ (Simona).

Tai rodo, kad Simonos kalba yra labai pasikeitusi. Nors išvyko turėdama tik anglų kalbos pagrindus, ji savaime išmoko anglų kalbą, nes visa aplinka kalbėjo tik angliškai.

Renatos atvejas kalbos kriterijumi buvo šiek tiek kitoks, ji iš Lietuvos išvyko jau gerai kalbėdama vokiškai, buvo dalyvavusi keliose kalbų stovyklose, viešėjo Vokietijoje. Todėl jai nebuvo kalbos šoko, nereikėjo iš naujo mokytis užsienio kalbos, o žinias pagilino savaiminiu mokymusi, bendraudama su vyru ir aplinkiniais. Renatos lietuvių kalba silpsta, nors dažnai bendrauja su tėvais ir draugais lietuviškai.

„Kartais galvoju, kad vokiškai kalbu geriau negu lietuviškai. Kartais sapnuoju vokiškai“ (Renata).

Svarbu tai, kad kalbėdama Renata dažnai įterpė lietuvių kalbai nebūdingą „mano“ įvardį, pavyzdžiui, „*Mano išvaizda rūpinausi...*“, „*Su mano vaikais ir vyru...*“. Tai rodo, kad Renata jau vartoja vokiečių kalbos sakinio konstrukcijas.

Kalbos kategorijoje labai svarbi dalyvių nuostata, kokia kalba kalbėti su savo vaikais. Renata su savo vaikais kalba tik vokiškai. Todėl jie nemoka lietuvių kalbos, o su seneliais, gyvenančiais Lietuvoje, Renatos vaikai kalba taip pat vokiškai. Tam didelę įtaką turi Renatos santuoka su Vokietijos piliečiu. Ji su vyru, kaip ir su vaikais kalba tik vokiškai. O Ingrida nors yra ištekėjusi už Italijos piliečio, vertinančio savo tradicijas, su savo dukra kalba tik lietuviškai.

Noriu, kad vaikas mokėtų ir lietuvių kalbą. Jei kartais tektų grįžti gyventi į Lietuvą, dukrai būtų lengviau adaptuotis. Itališkai ji ir taip išmoks iš tėčio ir visuomenėje.

Tai rodo, kad Ingridos nuostata ta, kad vaikas kalbą gali perimti iš aplinkos savaiminio mokymosi proceso metu. Taip pat į kalbą žiūri ir Rasa.

„Mes (ji ir dvi dukros) namuose kalbame tik lietuviškai. Nors mažoji gimusi Švedijoje, namie kalba lietuviškai. Ji labai pyksta, jei namie pradėdame kalbėti švediškai ar angliškai. Aš jai perku Lietuvoje vadovėlius ir pratybas, kad tobulintų lietuvių kalbą, galėtų ne tik kalbėti, bet būtų ir raštinga lietuviškai. Svarbiausia, kad jai tai patinka“ (Rasa).

Tai rodo, kad Rasa vadovaujasi ne tik savaiminio mokymosi modeliu, bet siekia, kad mergaitė saviugdos proceso metu sąmoningai mokytųsi lietuvių kalbos.

Neringos situacija labai skiriasi nuo visų kitų dalyvių. Ji su sūnumi kalba lietuviškai, tačiau pati visuomenėje visiškai neturi galimybės kalbėti lietuviškai, todėl ji mokosi turkų kalbos „*Anglų kalba mažai ten kas kalba, bendrauti reikia su dabartinio sužadėtinio ir buvusio vyro šeimomis, reikia mokytis jų kalbos*“. Paklausta, kaip mokosi turkų kalbos, ji nusijuokė

„Mokausi. Sėdžiu tarp jų, jie ten kažką bamba, po truputį pradėjau suprasti ką, vis pasiteirauju sužadėtinio ką kas reiškia. Tokie tie mano mokymaisi“ (Neringa).

Tai yra savaiminio mokymosi ir saviugdos derinys. Neringos vyras jai paaiškina pagrindinius kalbos dalykus, o ji iš aplinkos bando suvokti kalbą ir jos mokytis. Tačiau iš viso pasakojimo matosi, kad jau svarbesnė yra saviugda, nes pati sąmoningai bando suprasti ir išmokti kalbą.

Lauros draugas yra lietuvis. Su juo ir dukra kol kas kalba tik lietuvių kalba, bet Laura pati lankė kalbos norvegų kalbos kursus ir sako, kad sieks dukrą mokytį norvegų kalbos, kad būtų vaikui lengviau

adaptuotis norvegų visuomenėje.

Religija

Labai reikšminga kultūros sudedamoji dalis yra išpažįstama religija. Jos įtakoje formuojasi žmonių pasaulėžiūra, normos ir vertybės.

Emigravusios dalyvės nė viena nepakeitė savo religijos, tačiau teko plačiau gilintis į religijų panašumus ir skirtumus.

Lietuvoje vyrauja Romos katalikai. Viena dalyvė išpažino ne Romos katalikų tikėjimą, o priklausė laisvųjų krikščionių bažnyčiai. Jos religinės pažiūros nepasikeitė. Emigravusi iš Lietuvos į Vokietiją, ji susirado laisvųjų krikščionių bažnyčios bendruomenę ir į ją įsiliejo.

Tačiau žinomas religijos poveikis kultūrai, kelia susidomėjimą, kaip krikščionišką tikėjimą išpažįstantys žmonės adaptuojasi islamiškame pasaulyje. Šioje dalyje labai aktualus Neringos gyvenimo pasakojimas. Neringa nuvykusi gyventi į Turkiją, turėjo visas galimybes pasikeisti savo tikėjimą į islamišką, juo labiau tai sietina su pačios dalyvės polinkiu į naujoves.

„Domiuosi viskuo kas nauja, kas susiję su tikėjimais ir religijomis; teko daug skaityti apie budizmą, krikščionybės įvairiais šakas. Netgi buvau susidomėjusi „velniškais dalykais“, tačiau buvau ir liksiu Romos katalike nors ir nelabai praktikuojanti“ (Neringa).

Turkijoje vyrauja islamas, Neringai pasidomėjo jų religija, bet pasiliko prie saviškės „*Manęs niekas neverčia tapti musulmone, aš to ir nenoriu. Praplėčiau savo žinias ir tiek*“.

Kiekvienoje valstybėje požiūris į religiją yra individualus. Anglijoje labai daug imigrantų iš įvairiausių šalių. Atrodo, Būtent anglija ir turėtų būti tolerantiškiausia šalis įvairių tautybių žmonėms. Eglė emigravusi iš Lietuvos prieš 10 metų. Ten suaugo ir pradėjo bręsti ne tik fiziškai, bet ir socialiai bei psichologiškai. Ji buvo įsimylėjusi ir ištekėjusi pagal islamiškus papročius už turko. Ji kalbėdama apie savo gyvenimą, nutyli šiuos faktus. Galbūt jai tai per daug skausminga. Jos sprendimą tuoktis pagal islamiškas tradicijas įtakojo būtent buvęs sutuoktinis. Buvo pradėjusi galvoti apie religijos keitimą iš Romos katalikų į islamą. Tačiau kuo ilgiau gilinasi į visas islamo tradicijas, tuo labiau ji tolo nuo musulmoniško gyvenimo ir apsisprendė, kad ji liks katalike. Tai gali rodyti, kad ji vertina lietuvišką kultūrą, su jos tradicijomis ir stengiasi jas puoselėti.

Eglės pažintis su religijomis buvo savaiminio mokymosi ir saviugdos procesai. Jai dažnai tenka bendrauti su musulmonais, susipažinti su jų tradicijomis, tačiau kartu ji pati ieškojo žinių ir literatūros

apie islamo religiją. Daug klausinėjo kitų žmonių, kokia tai religija, domėjosi ir stebėjo. Bet gilesnės žinios apie islamą nepakeitė jos religinio identiteto, nors abejonių buvo. Šiuo metu ji gyvena su lietuviu draugu ir laukiasi pirmagimio. Galima teigti, kad religijos kategorijoje Eglės identitetas nepakito, tik žinios tapo gilesnės.

Apie religinį identitetą daug informacijos suteikia dalyvių moterų nuostata, kokią religiją turėtų išpažinti vaikai. Jeigu moteris nusprendžia, kad vaikai turėtų išpažinti tą, religiją, kuri vyrauja visuomenėje, gali reikšti, kad jos nebevertina lietuviškumo, arba tiesiog joms atrodo, kad nėra tikslo giliau leisti šaknis į lietuviybę. Neringa augina vaiką, kuris turi Turkijos pilietybę, jį pakrikštijo pagal Romos katalikų papročius. Jos sprendimą nulėmė tai, kad vaiko tėtis, jos buvęs vyras, žuvo avarijoje, todėl ji viena sprendė, kokią religiją vaikas išpažins. O dėl kitų, būsimų vaikų, ji teigia, kad daug diskutuos su dabartiniu sužadėtiniu ir spręs kartu, ką vaikui tikėti. Jos teigimu: „*Šiaip reikėtų palaukti iki to vaikų amžiaus, kada jie patys galės spręsti, kokią religiją išpažinti*“. Tai rodo, kad Neringa neketina vaikams per prievartą diegti lietuviškas tradicijas, paliks tai savaime vykstantiems procesams.

Tuo tarpu Eglė, kuri šiuo metu laukiasi, jau dabar kalba kaip krikštys vaiką pagal Romos katalikų tikėjimą, kokioje bažnyčioje ir kt. Jai tai atrodo svarbu ir reikšminga.

Kitos dalyvės nepasižymėjo religijos kategorijoje, jos išpažįsta Romos katalikybę ir neketina keisti. Visų dalyvių teigimu, vyrai/draugai neprieštarauja jų išpažįstamoms religinėms tiesoms ir jos gali tikėti tai, ką yra įpratusios.

Pagal integracijos strategiją svarbu kaip emigrantai priima kitas religines pažiūras. Visos dalyvės teigia, kad priima kitas religijas, jas toleruoja, bet laikosi savų religinių principų netrukdydamos kitiems ir nesiekiant įteigti savo religinių pažiūrų kitiems gyvenamosios vietos nariams. Savaiminio mokymosi ir saviugdros rezultatas šioje kategorijoje yra tai, kad yra matomas gilesnis savo religijos žinios ir susipažinimas su įvairesniais tikėjimais. Tai reikšminga ne kiek identiteto klausimui, kiek pačios asmenybės brandai ir bendram pasaulio pažinimui. Globalėjančiame pasaulyje yra būdingas kultūrų suvienodėjimas, tačiau religijos kategorijos srityje šio tyrimo metu atskleista, kad pažinimas vyksta tik bendrąją prasme, nesiimant priemonių keisti save ir savo aplinką.

3.3. Kultūrinė aplinka

Išvykdamos dalyvės iš Lietuvos visos paliko savo pažįstamą kultūrinę aplinką. Žinoma, kad nėra vienodų valstybių, tautų, todėl išvykstant iš savo gimtos šalies patartina pasidomėti, kokia kultūra vyrauja šalyje į kurią ketinama vykti. Kaip jau minėta beveik visos tyrimo dalyvės vadovaujasi integracine strategija. Vienintelė Kristina vadovavosi segregacijos strategija, bet jos patirtis taip pat reikšminga. Jai didžiausią įspūdį padarė Amerikos žmonės ir jų nenuoširdumas.

Įkyrėjo amerikiečių nenuoširdumas. Jie pernelyg mandagūs, sveikinasi nepriklausomai nuo to, jie pažįsta žmogų ar ne; klausia, kaip sekasi, bet visiškai nelaukia nuoširdaus atsakymo. Jiems neįdomus tavo gyvenimas. Lietuviai nesisveikina, nėra labai mandagūs, bet žinai, ko tikėtis. Lietuviškumas manyje nugalėjo. Nebeketinu niekur važiuoti iš Lietuvos. Kristina.

Visos kitos dalyvės pasikeitusią aplinką priėmė ir adaptavosi. Vienoms buvo lengviau, kitoms sunkiau.

„Nuvykau ten (į Švediją) mažytė, kalbos nemokėjau. Visai kitokia aplinka. Bet vaikai greitai priėmė mane į savo tarpą. Išmokau kalbėti jų kalbomis, tapo daug lengviau“ (Ernesta).

Eglė ir Edita išvyko būdamos paauglės. Paauglystės periodas pasižymi identiškumo krize, savęs tapatumo ieškojimu. O emigravus visi šie procesai dar sudėtingesni. Reikia ieškoti ne tik savęs kaip žmogaus identiteto, bet ir kokios kultūros atstovas esi. Labai įdomus faktas tai, kad Edita ir Eglė yra seserys, tačiau jų identitetas kinta visiškai skirtingai. Kaip jau minėta, Eglė buvo ištekėjusi už musulmono, labai gilinosi į religinius klausimus, tačiau save laiko lietuve. Gerai kalba lietuviškai, noriai grįžta atostogauti į Lietuvą, bendrauja su draugais likusiais nuo darželio laikų. O Edita priešingai, neklaidžiojo po tolimesnes kultūras, ji svyruoja tarp lietuviškumo ir britų gyvenimo. Sunkiau kalba lietuviškai, bet ir angliškai nekalba visiškai laisvai.

Vertybės

Vertybės yra kultūros sudedamoji dalis. Kultūros formavimosi procese išlieka tam tikri dalykai, kurie yra vertingi konkrečiai tautai. Respondenčių klausiant, kas joms yra vertybės, buvo įvairių atsakymų. Tačiau dominavo „šeimos“ vertybė. Tyrimo organizavimo metu, buvo tikimasi, kad emigravusioms moterims vertybe taps Lietuva arba buvimas lietuve. Tačiau tokios pozicijos laikėsi tik Ernesta ir Rasa.

„Dažnai grįžtu į Lietuvą, visas šventes čia švenčiu. Man neaktualios švedų šventės, nešvenčiu nei karalių dienos, nei kitų nacionalinių švedų švenčių. Man Lietuva yra vertybė. Dabar kai pagalvoju, tai juk taip ir yra: aš juk žinau, kas mums sausio 13, vasario 16, kovo 11 ir kitos mūsų šventės“ (Ernesta).

„Svarbiausia vertybė be abejo yra mano šeima, bet Lietuva taip pat yra vertybė. Aš esu lietuvi, todėl manau, kad reikia branginti savo gimtąjį kraštą“ (Rasa).

Kitos dalyvės labiau akcentavo šeimą, vaikus, draugus. Ingrida ir Eglė vertina patį gyvenimą, nes tik gyvenant galima pasiekti viską.

Neringai svarbiausia vertybė yra meilė. Tačiau ji lygino lietuviškas vertybes su jos pastebėtomis turkiškomis. Ir turkų vertybės jai labiau patiko.

„Man svarbiausia vertybė yra meilė“. Mano vertybės nepakito nuo išvažiavimo iš Lietuvos. Man atrodo, kad lietuviai viena svarbiausių vertybių laiko materialinę gerovę bei šeimą. Turkijoje svarbiausia vertybė yra šeima. Dėl tokios nuostatos yra labai mylimi vaikai, nėra vaikų „palikinėjimo“. Jais rūpinamasi ir norima turėti kuo daugiau.

Kita labai svarbi vertybė yra moteris. Ši vertybė kilusi iš islamiškų tradicijų. Religijoje nuolat pabrėžiama, kad moteris turi būti gerbiama, saugoma, mylima. Man atrodė, kad žmogaus lytis, buvimas moterimi, nėra vertybė, nes mes lietuviškos moterys daug vargo patiriame, tačiau gyvendama Turkijoje pajutau, kad moterys yra tikrai gerbiamos ir vertinamos. Joms ir vieta autobuse užleidžiama, ir aptarnavimas visada su šypsena bei paslaugumas. Todėl man ypač patinka ten gyventi, nes niekada nestokoju dėmesio ir pagalbos. Nors yra tam tikros sąlygos, kaip pavyzdžiui, turi rengtis neiššaukiančiai ir pagal tam tikras tradicijas.

Lietuvoje labai svarbus išsilavinimas, diplomas, o Turkijoje svarbiau yra įgūdžiai, žinios ir gebėjimai. Pradėjau galvoti, kad diplomas dar nieko nereiškia, nes reikia turėti tam tikras savybes, kad galėtum dirbti“ (Neringa).

Islamiškoje kultūroje, jau vien dėl religijos yra vertinama moteris, Lietuvoje lytis, kaip Neringa ir akcentavo nėra vertinama. Todėl čia akivaizdus skirtumas vertybinėje sistemoje.

Vertybinėje orientacijoje pasižymėjo ir Laura.

„Nesureikšminu jokių dalykų, viskas man yra niekas ir viską galima pakeisti. Niekada nebuvo patriotė, ir dabar nesu, vadinasi patriotizmas man nėra vertybė. Šeima taip pat nėra vertybė, todėl ir gyvenam su vyru nesusituokę“. Man vertybė yra materialinė gerovė, pinigai, nes už juos galima nusipirkti viską; gerai jaučiuosi tik tada, kai turiu pinigų, ir visada gyvenau taip, kad jų turėčiau. Mano vertybės nepasikeitė išvykus. Lietuvoje gyvendama taip pat siečiau kuo daugiau uždirbti, kad galėčiau daugiau sau leisti visko nupirkti“ (Laura).

Laura pastebi, kad Norvegijoje yra tokia vertybė, kaip pagalba kitam.

„Norvegijoje tvirta tradicija padėti kitiems ir remti nelaimėlius. Visi turi būti lygūs. Man tai nėra

priimtina, nes norvegų pagalbą išnaudoja atvykę ne tik iš Lietuvos, bet ir iš kitų šalių asmenys. Man gaila, kad patys norvegai to nepastebi“ (Laura).

Vertybės yra įgyjamos savaiminio mokymosi proceso metu. Respondenčių teigimas, kad jų vertybės nepasikeitė, rodo, kad jų vertybinė orientacija išvykstant jau buvo susiformavusi. Taip pat didelę įtaką savaiminiame mokymesi turi šeima. Tyrimo dalyvės, kurios iš Lietuvos išvyko būdamos pilnametės, jau turėjo susiformavusias vertybes. O nepilnametės išvyko pas savo šeimos narius į kitas šalis, todėl jų vertybinei orientacijai padėjo ne tik aplinka ir kultūra, kurioje jos gyvena, bet ir šeimos įpročiai ir nuostatos. Nenuostabu, kad Ernesta vertina Lietuvą, nes jos mama Rasa taip pat akcentuoja savo lietuviškumą. Galima daryti prielaidą, kad tyrimo dalyvės gyvendamos užsienyje vadovaujasi lietuviškomis vertybėmis, bet priima ir prisitaiko prie jų gyvenamosios aplinkos vyraujančių vertybinių orientacijų.

3.4. Apranga ir savęs priežiūra

Tyrimas buvo tik tarp moterų, todėl klausimai apie aprangą ir savęs priežiūrą buvo reikšmingi. Jeigu tyrimas būtų tarp vyrų ir moterų, šie klausimai būtų netekę prasmės. Norint pagrįsti šių klausimų reikšmingumą, reikia pažymėti, kad lietuvės moterys pasaulyje garsėja kaip labai save prisižiūrinčios ir skiriančios didelį dėmesį savo išvaizdai. Todėl tyrimo metu buvo aktualus emigravusių lietuvių požiūris į aprangą ir savęs priežiūrą.

Visos dalyvės pažymėjo, kad užsienyje moterys ir vyrai mažiau dėmesio skiria savo aprangai.

„Amerikoje žmonės rengiasi kur kas paprasčiau nei Lietuvoje. Vasarą moterys vaikšto su maikutėmis, šortais, nėra puošnumo. Retai kada dienos metu pamatysi moterį su aukštakulniais. Tik didesnėmis progomis ar vakarais restoranuose galima pamatyti pasipuošusius žmones“ (Simona).

„Lietuviškas apranga - klasikinė, puošni. Vokiečiai rengiasi paprasčiau, daugiau sportinio stiliaus. Mažiau makiažo, puošnumo. Vokietijoje viskas praktiškiau“ (Renata).

„Amerikiečiai neteikia tiek dėmesio į savo išvaizdą. Svarbu, kad būtų patogiu. Net senutės šoka į džinsus, joms taip patogiu ir paprasta. Kol pati gyvenau Amerikoje iš pradžių vis dar labai puošdavausi, vėliau nustojau“ (Kristina)

„Ten visi rengiasi paprasčiau, moterys nesidažo“ (Ernesta).

„Čia (Anglijoje) žmonėms nerūpi, kaip tu atrodai. Man tai yra visiškai priimtina, nes juk ne kiekvieną dieną nori dažytis“ (Edita).

Pastebimas skirtumas tarp lietuvių moterų apsirengimo ir užsieniečių. Todėl svarbu, kaip lietuvės emigravusios rengiasi, ar labai rūpinasi savo išvaizda išeidamos kasdien į darbus. Beveik visos pažymėjo, kad keičiasi aprangos įpročiai.

„Pradėjau žiūrėti, kas man patogiu, marškinėliai, džinsai, šlepetės. Pirmenybė buvo skiriama tam, kas lengva, paprasta, patogiu“ (Kristina).

„Man geriau paprasčiau, kukliau, bet kad patogiu. Pasidažau šiek tiek eidama į visuomenę, bet rūbus renkuosi paprastus, patogius“ (Edita).

Aprangos ypatumai labai keičiasi Neringos elgesyje. Ji gyvendama islamiškoje kultūroje turėjo arba prisitaikyti ir keisti savo aprangą, arba ignoruoti jų visuomenės normas ir gyventi kaip buvo įpratusi.

„Vos tik nuvykusi galvojau, kad man tos tradicijos dėl rūbų uždarumo nereikia laikytis. Aš juk užsienietė, kas man paaiškins. Tačiau ilgainiui keitėsi mano pažiūros. Aš gyvenu tarp jų kultūros žmonių, noriu būti gerbiama, todėl turiu paisyti jų papročių“. Aš nedėviu labai ilgų sijonų, tačiau vis dažniau renkuosi rūbus, kurie slepia nugarą ir krūtine. Aš dabar jau kitaip suvokiu seksualumą. Turbūt mus, lietuves, taip vyrai išauklėjo, kad reikia parodyti kuo daugiau nuogo kūno. Tačiau pagal musulmonų tradicijas, moteris yra kitaip vertinama ir išaukštinama. Jei į tave žiūri, kai tu esi pusnuogė, tai nėra kažkoks susižavėjimas, tai yra gyvuliškas potraukis, ir nėra kuo didžiulotis“ (Neringa)

Tai rodo, kad keičiasi jos supratimas apie moterį, aprangą bei tradicijas. Ji renkasi rūbus, kurie būtų priimtinesni turkų visuomenėje. Ji nenori išsiskirti nors ir yra užsienietė. Visuomenės pripažinimas jai yra svarbus, nes ten kuriasi gyvenimą ir nori būti visaverte gyventoją. Ji integruojasi turkų visuomenėje, nors dar turi daug lietuviškų įpročių.

Visiškai nekinta Ingridos apsirengimo ir savęs priežiūros tendencijos. Ji Lietuvoje dirbo modeliu, todėl galima suprasti, kad rūpinosi savo išvaizda. O į Italiją išvyko būtent dirbti.

„Aš vienodai rūpinausi savo išvaizda iki išvykimo iš Lietuvos ir Italijoje. Taip man įprasta, nuolat

sau skirti laiko. Man svarbi mano išvaizda. Toks mano darbas. Mano išvaizda yra tarsi darbo įrankis, todėl man reikia ją nuolat puoselėti, kadangi Lietuvoje taip pat jau dirbau modeliu, todėl man reikėjo ir čia rūpintis, kaip atrodau“ (Ingrida)

Lauros išvaizda beveik nekinta. Ji Lietuvoje taip pat daug dėmesio skyrė savo išvaizdai, rūbams ir kitiems išoriniams dalykams.

„Aš nesidomiu ar norvegai daugiau skiria dėmesio savo aprangai, ar lietuviai, man svarbu, kaip aš pati jaučiuosi ir kaip rengiuosi. Aš daugiau dėmesio skyriau aprangai gyvendama Lietuvoje, net šiuokščių neišnešdavau nepasidažiusi. Norvegijoje gyvendama taip pat domiuosi savo apranga, makiažu ir bendra išvaizda, tačiau mažiau. Pas draugę nueinu ir be makiažo, bet į parduotuves eidama pasipuošiu.“ (Laura)

Bet didelis skirtumas matosi respondenčių pasisakymuose apie bendrąją, vidinę savo išvaizdą, tokią kaip sportas.

„Švedijoje būdama labai mažai dažausi, renkuosi paprastus rūbus, bet dažnai grįžtu į Lietuvą, o čia būdama ir pasidažau ir rengiuosi puošniau. Mane šiek tiek veikia gyvenamoji aplinka, bet labai nedaug, nes esu lietuvė. Tačiau Švedijoje pradėjau sportuoti, ten daug žmonių sportuoja, domisi savo sveikata, geria vitaminus ir papildus“ (Ernesta).

„Savo išorine išvaizda labiau rūpinausi gyvendama Lietuvoje. Kai reikėdavo išeiti iki parduotuvės, mažiausiai 15 min. praleisdavau prie veidrodžio, Amerikoje aš galiu pusryčius nusipirkti ir apsirengusi pižama. Tačiau vidine išvaizda ir sveikata labiau pradėjau rūpintis tik Amerikoje. Sportuoti pradėjau tik Amerikoje. Man šiuo metu svarbu viskas, kas susiję su sportu, sveiku gyvenimo būdu, nes kai įdedi pastangų į savo išvaizdą, jautiesi ir atrodai nepriekaištingai ir nereikia kaltinti, kad rūbai negražiai atrodo.“ (Simona).

Simona JAV dirba fitneso trenere, todėl suprantama, kodėl tiek daug dėmesio skiria savo vidinei sveikatai ir sportui.

Galima teigti, kad tyrimo dalyvės aprangos stiliumi ir įpročiais beveik nesiskiria nuo gyvenančių Lietuvoje. Tačiau po truputį keičiasi kasdieniniai savęs priežiūros ritualai, vietoj makiažo darymo link mankštos ir sporto. Tai sąlygota aplinkos, nes Lietuvoje nėra labai aukštų sporto įpročių.

3.5. Papročiai ir tradicijos

Papročiai ir tradicijos yra kultūros dalis. Juos galima skirti į valstybinės reikšmės šventes ir liaudies šventes bei tradicijas. Prie pastarųjų priskiriamos tokios šventės kaip Užgavėnės, Mamos, Tėvo dienos, Žolinės ir kt. Nors Lietuvoje taip pat jau rečiau švenčiamos šventės, kurios susijusios su senosiomis tradicijomis. Dažnai perimamos tokios šventės kaip Helovynas, Valentino diena.

Apie papročius paklaustos respondentės atsakė, kad švenčia Šv. Velykas, Kalėdas, Kūčias. O iš valstybinių švenčių prisimena Mindaugo karūnavimo dieną, Sausio 13-ąją, Vasario 16-ąją.

„Visas šventes čia švenčiu. Man neaktualios švedų šventės, nešvenčiu nei karalių dienos, nei kitų nacionalinių švedų švenčių. Aš juk žinau, kas mums sausio 13, vasario 16, kovo 11 ir kitos mūsų šventės. Religinės šventes taip pat švenčiam kaip ir Lietuvoje, kūčios su 12 patiekalų, velykos su kiaušiniiais“ (Ernesta).

Kitos dalyvės taip pat mini kūčias, Kalėdas ir kt. Joms tai yra svarbu, nes tokių tradicijų laikydavosi Lietuvoje, jas persinešė ir į kitas šalis. Nors netrukdydamos stebi, kokių tradicijų yra laikomasi jų dabartinėje aplinkoje.

3.6. Stereotipai

Kiekviena kultūra turi savus stereotipus apie kitas kultūras. Tačiau kai kurios dalyvės apie stereotipus nenorėjo kalbėti, joms atrodo, kad šitaip gali menkinti savo gimtąją tautą arba aplinką, kurioje gyvena.

„Lietuviai gražūs. Italai – karštakošiai, dažnai tai girdime lietuvių visuomenėje. Taip jau manoma, kad pietiečiai visi yra linkę į greitą ir impulsyvią reakciją bet kurioje situacijoje. Komunikabilumas taip pat jiems būdingas, italai kalba rankomis. Italai labai vertina šeimą ir vaikus. Apie lietuvius daugiau gero kažko negaliu pasakyti, o neigiamų nenoriu“ (Ingrida).

„Nesusidūriau su stereotipais apie lietuvius, nei apie amerikiečius. Apie žmones iš Lietuvos ir Amerikos yra tik mano pačios asmeninė nuomonė ir nenoriu jos viešinti“ (Simona).

Renata pamini po vieną stereotipą apie lietuvius ir vokiečius. Daugiau taip pat nesiplečia.

„Lietuviai yra labai svetingi. Ir vokiečiai yra svetingi, bet reikia suplanuoti lankymąsi pas juos. Jie viską mėgsta suplanuoti“ (Renata).

Laura pateikdama stereotipus apie lietuvius tarp neigiamų, randa pozityvių. Kartu bando paneigti neigiamą nuomonę apie lietuvių polinkį į alkoholį. Tačiau visiškai pritaria stereotipui, kad lietuviai vagys ir aferistai.

„Gyvendama Norvegijoje susidariau savo stereotipų apie norvegų tautą ir jų visuomeninį gyvenimą. Aš save laikau lietuve, tačiau mano patirtis tik patvirtina žinomus stereotipus apie lietuvius. Man kartais gėda dėl savo tautybės, bet darau viską, kad parodyčiau – ne visi lietuviai yra niekšai. Nuvykdamą į Norvegiją, mažai domėjausi jų kultūra, todėl ir stereotipų neturėjau daug. Gyvenant susidarė nuomonė apie vietinius ir savi stereotipai. Blogiausia, kad man pačiai teko patirti lietuvių apgaules ir išdavystes materialiai ir psichologiškai“ (Laura).

„Lietuviai yra savanaudžiai. Visi žmonės yra skirtingi ir tikrai negalima sakyti, kad lietuviai vienokie, rusai kitokie, o švedai dar kitokie. Mano nuomone tai nebūtų tiesa, nes žmogaus savybės nepriklauso nuo jo etninės grupės“ (Rasa).

Daugiausia stereotipų pateikė Neringa. Jos situacija iš visų dalyvių išsiskiria emigravusia kultūra.

„Lietuviai dažnai apie musulmonus turi tik neigiamus stereotipus. Vos nuvykusi galvojau, kad štai aš, ypatinga lietuvaite, žavi, visų laukiama. Bet kai pradėjau klausinėti vietinių nuomonės apie lietuvius susidūriau su įdomiu reiškiniu. Turkai apie lietuvius vyrus mano, kad yra nesąžiningi, pasipūtę, nors darbštūs, bet apie moteris turi susidarę tvirtą nuomonę, kurią labai sunku pakeisti.

Pirmasis stereotipas: Moterys važiuoja į Turkiją dėl vadinamojo sex turizmo. Moterys važiuoja dėl kurortinių romanų. Ir visas švilpimas gatvėse yra tik dėl to, kad turkai mano, jog mūsų moterys ten važiuoja vien tik dėl to dėmesio. Dėl to jie taip ir elgiasi.

Antrasis stereotipas: Lietuvės yra tos pačios rusės, nieko nesiskiria.

Trečiasis stereotipas: Lietuvės atvažiuoja uždarbiauti (verstis prostitucija). Didžioji dalis labai laisvo elgesio, todėl iš mėgavimosi lytiniais santykiais dar nori ir uždirbti.

Pasikeitė nuomonė apie musulmonus, gal dėl jų religijos, manome, kad jie būtinai teroristai, ar šiaip, kad jie tamsesni tai jie būtinai prastesni už mus. Aš supratau, kad aš turkų visuomenėje esu kitokia“ (Neringa).

Tai rodo, kad kuo didesni kultūriniai skirtumai, tuo daugiau stereotipų galima tikėtis. Tačiau

turbūt tinkamiausias teiginys turėtų būti Rasos, kurios teigimu kiekvienas žmogus yra individualus. Ne tauta yra neigiama, o kiekvienas atskiras tautos žmogus yra atsakingas už savo elgesį. Nors stereotipai labai gajūs ir populiarūs visose kultūrose.

3.7. Moters padėtis emigravus

Labai reikšminga, kokia moters padėtis buvo emigravus iš Lietuvos ir kokį statusą Lietuvoje tyrimo dalyvės turėjo.

Eglė, Edita ir Ernesta emigravo vaikystėje ir paauglystėje. Jų socialinis statusas apibrėžiamas kaip vaikai/ paaugliai ir mokiniai. Trumpą laiką jos buvo emigravusių tėvų vaikais likusiais gyventi Lietuvoje, tačiau visos šios dalyvės tokį statusą turėjo vienerius metus.

Rasa buvo išsituokusi moteris, auginanti dukrą. Dirbo mažai apmokamuose darbuose, nors turėjo aukštąjį išsilavinimą. Jos padėtis Švedijoje labai pasikeitė. Nors vos tik nuvykusi ji tapo emigrante, nelegale, po metų situacija pasikeitė, susituokus su Švedijos piliečiu. Švedijos pilietybės ji nepriėmė, liko lietuve, tačiau turėjo visas teises gyventi Švedijoje ir tapti visaverte jos piliete. Šiuo metu ji dirba pagal Lietuvoje įgytą specialybę. Jaučiasi psichologiškai gerai, džiaugiasi, kad gali kurti savo gyvenimą ir tam nemato jokių kliūčių.

Neringa išvyko pabaigusi magistrantūros studijas ir dirbusi mokykloje lietuvių kalbos mokytoja.

„Išvykau daug nesvarstydama. Iš kitos pusės ką čia svarstyti: turėjau nuomojamą kambarį, darbą. Bet nesijaučiau nei vertinama, nei laukiama darbo rinkoje. Nebuvo sunku išvykti, juk tiek pat, kiek čia turėjau, galėjau gauti bet kur“ (Neringa).

Šiuo metu ji augina sūnų iš pirmos santuokos (vyras mirė), niekur nedirba, nes sudėtinga rasti darbą nemokant gerai turkų kalbos. Jos dabartinis statusas namų šeimininkė, bet jai tai kol kas priimtina, kol paaugus vaikas. Vėliau ruošiasi ieškotis darbo, susijusio su anglų kalba.

Lauros situacija buvo kiek kitokia. Nors ji užbaigė universitetines studijas, buvo atleista iš darbo.

„Motyvai labai paprasti, geresnio gyvenimo ieškojimas, baigiau studijas, atleido iš darbo dėl etatų mažinimo, supratau, kad magistras man kol kas nepasiekiamas dėl finansinių sumetimų, o tėvų ilgiau melžti nesinorėjo, gėda, be to, išvažiavau labai pikta ant visko, ypač dėl to, kad mane atleido, kam tuomet reikalingi tie visi postringavimai, kad Lietuvai reikalingi jauni, kūrybingi, perspektyvūs žmonės, jei jie nėra vertinami ten, bent jau aš taip manau, nes mano situacija buvo būtent tokia, nes atleido mane,

ką tik gavusią aukštojo mokslo diplomą ir specialybę, kuri atitiko tos įstaigos poreikius ir reikalavimus, kai tuo tarpu, paliko senus, neturinčius jokie išsilavinimo darbuotojus, tai va, tiek dėl tų motyvų“ (Laura)

Lauros motyvai atskleidžia ir jos socialinį statusą, vos pabaigusi studijas tapo bedarbe. Draugo tuo metu neturėjo. Jos šeima – daugiavaikė (8 vaikai), bet gyvena sąlyginai gerai. Todėl teko ieškoti sprendimo, kaip išgyventi. Nuvyko į Norvegiją, susirado darbą, fizinį, sunkų, bet ilgainiui kilo karjeros laiptais. Išeidama motinystės atostogų dirbo tik kompiuteriu, neberekėjo dėti fizinių pastangų. Susirado draugų. Gyvena su draugu nesusituokus, nes jai santuoka nėra vertybė, džiaugiasi, kad socialinėse įstaigose, nuėjus tvarkytis dokumentų, į ją žiūri palankiai, nes vos nuvykusi dirbo legaliai, sąžiningai mokėjo visus mokesčius, todėl ji žino, kad dabar gaunama motinystės pašalpa yra tokia, kokios nusipelnę.

Dar statusui ypač paminėtinas dalykas yra Lauros nuomonė apie emigrantus ir norvegus.

„O požiūris į imigrantus čia, tikriausiai kaip ir daugelyje užsienio šalių, kreivai į mus žiūrima, bet mumis naudojamas kaip darbo jėga, ir labai gera, nes patys jie yra tinginiai, niekada nedirbs viršvalandžių, simuliuos ir pan, o užsieniečius stengsis išnaudoti, bet, geriau dirbsiu čia kad ir fizinį darbą, negu grįšiu į Lietuvą ofisiniam“ (Laura).

Likusios dalyvės nepasižymėjo atsakymų platumu šiuo klausimu, tik iš bendrų pasisakymų buvo galima suprasti, kad jos dirba gana gerai apmokamus darbus, yra vertinamos kaip darbuotojos ir nėra užgauliojimo dėl to, kad yra emigravusios.

3.8. Dalyvavimas visuomenėje

Visos dalyvės vadovaujasi kultūrinės integracijos principais. Jos siekia saugoti savo lietuviškumą, netrukdydamos kitų kultūrų nariams gyventi savo gyvenimą.

Labai svarbu, kaip žmogus dalyvauja visuomeniniame gyvenime, ar stengiasi dalyvauti visose srityse susijusiose su jų gyvenamąja aplinka. Čia labai svarbu mokykla ir mokinių tėvų bendradarbiavimas su mokytojais ir mokyklos administracija. Mokyklos sritis buvo labai aktuali dalyvėms, kurios išvyko būdamos nepilnametės. Ernesta nuo 5 klasės mokosi Švedijoje. Jos mama visada domėjosi mergaitės mokymosi rezultatais, lankėsi susirinkimuose. Tai rodo, kad Rasa bandė įsilieti mokyklos bendruomenę, pagal Rasos pasisakymus, galima pastebėti, kad sėkmingai.

„Eidavau į susirinkimus, stebėjau, kaip mokosi mano dukra. Tą patį darau ir su mažąja dukra, manau vaikams taip geriau. Lankymosi mokykloje pradžia buvo gana sunki, nes nemokėjau kalbos, bet dabar tai atrodo savaime suprantama. Nueini, pasikalbi, pasiteirauji, kas gerai kas ne. Visai smagu“ (Rasa).

Kita svarbi visuomenės dalis yra bendravimas su artimiausios aplinkos žmonėmis, kaimynais. Šioje srityje labai reikšmingi yra Renatos pasisakymai:

„Nors pas vokiečius šiek tiek kitaip nei Lietuvoje. Jei nori į svečius, privalai jau prieš kelias dienas paskambinti ir paklausti. Aš gyvenu kiek kitaip – mano namų durys visad atviros. Vokiečiai tai vertina ir mus pastoviai lanko. Draugu visad daug pas mus. Vokietijoje įprastos šiukšlių rinkimo akcijos, eglutės puošimas ir t.t... Džiaugiuosi galėdama juose dalyvauti. Man smagu įsilieti į bendrą veiklą“ (Renata).

Jauname amžiuje būdingi pasilinksminimai įvairiuose klubuose ir vakarėliuose. Todėl įsitraukimui į dalyvavimą visuomeniniame gyvenime gali būti priskirtini ir pasilinksminimai vakarėliuose.

„Nors ne kartą pažįstami norvegai yra sakę, kad turiu daugiau laiko leisti su savo amžiaus norvegais, bet niekaip negaliu, esu buvusi keliuose vakarėliuose, labai nepatiko, ką mačiau, tik apkalbas, besaikį gėrimą, rūkymą ir seksą, nesvarbu kur ir su kuo, pasibjaurėjau“ (Laura).

Nors Laura Lietuvoje mėgdavo lankytis klubuose, pasibūti su draugais, jai Norvegijoje tai tapo nebeįdomu. Tačiau ji bendrauja su norvegais, turi ten draugų. Su lietuviais bendrauja gerokai mažiau, nes yra susidariusi nuomonę, kad iš lietuvių nieko gero gali nesitikėti, nes gali būti apgautas.

Kitos dalyvės šiais klausimais nenorėjo kalbėti, sako, kad bendrauja tiek kiek reikia, turi draugų lietuvių ir tos šalies, kurioje gyvena piliečių.

„Nejaučiu skirtumo su kuo bendrauti, priklauso nuo žmogaus savybių“ (Eglė).

„Man smagu bendrauti su šios šalies žmonėmis (turkais), daug sužinau apie jų kultūrą, man įdomu“ (Neringa).

Aktyvus dalyvavimas visuomeninėje veikloje rodo asmens sugebėjimą prisitaikyti prie pasikeitusios kultūrinės aplinkos. Visų dalyvių pasisakymai rodo, kad jos sugeba tinkamai priimti kitą

kultūrą savaiminio mokymosi ir saviugdų procesuose.

3.9. Požiūris į Lietuvą ir grįžimo galimybės

Iš visų dalyvių tik Kristina nesugebėjo adaptuotis svetimose kultūrose. Iš pokalbio su Ingrida buvo suprantama, kad ji nevensia grįžimo į Lietuvą, bet kol kas jai yra geriau materialiai gyventi Italijoje.

Neringa net nebesvarsto galimybės gyventi Lietuvoje. Jai labiausiai dominuoja tai, kad „lietuviai vyrai visiškai kitokie nei turkai. Aš jokiais būdais netekėčiau už lietuvio“. Tokia nuostata lemia jos gyvenimą Turkijoje.

Lauros pasisakymas taip pat buvo visiškai kategoriškas: „Geriau Norvegijoje dirbsiu juodus darbus, negu grįšiu į Lietuvą“. Rasos bei Ernestos nuomonės sutapo, kad finansiškai geriau gyventi Švedijoje nors ilgesys Lietuvai yra labai didelis.

Eglė ir Edita nenori grįžti gyventi į Lietuvą. Joms geriau Anglijoje. (*„Ipratau prie tos aplinkos, man tai priimtina, nemanau, kad dabar norėčiau gyventi kažkur kitur“* Edita).

Renata taip pat nesvarsto galimybės grįžti į Lietuvą.

„Mano vaikai – Vokietijos piliečiai, lanko darželius, mokosi, šnekamoji kalba – vokiečių. Jiems būtų per sunku gyventi Lietuvoje“ (Renata).

Simona tai pat sako, kad gyvendama JAV visiškai priprato prie tos aplinkos ir kultūros, nors yra Lietuvė, nebeįsivaizduoja savęs gyvenant Lietuvoje.

Taigi galima teigti, kad tyrimo dalyvės visiškai integravosi emigracijos kultūrose. Joms ten yra geriau gyventi pirmiausia dėl ekonominių sąlygų ir garantijų. Jos ten kuriasi gyvenimus, perka būstus, įsilieja į bendruomeninę veiklą. Jos save laiko lietuvėmis, bet Lietuvoje gyventi nebenori.

Visų dalyvių apibendrinimas

Apibendrinimas apie visų dalyvių atskirų identiteto veiksnių pasikeitimus pateiktas 3 lentelėje.

3 lentelė

Visų dalyvių identiteto kaita

Dalyvė	Metai užsienyje	Vertybės	Religija	Aplinka	Apranga	Kalba
Ingrida	6m.	-	-	Pakito	-	Kinta
Simona	12m.	Kinta	-	Pakito	Kinta	Pakito
Renata	14m.	-	-	Pakito	-	Pakito
Laura	6m.	-	-	Pakito	-	-
Kristina	6 mėn.	-	-	-	-	-
Ernesta	8 m.	-	-	Pakito	Kinta	-
Rasa	9 m.	-	-	Pakito	Kinta	Kinta
Neringa	3 m.	Kinta	-	Pakito	Kinta	Kinta
Eglė	10 m.	-	Kito, bet grįžo buvusios	Pakito	Pakito	Kinta
Edita	10 m.	-	-	Pakito	Pakito	Pakito

Subkultūros veiksnys nepateikiamas, nes buvo neinformatyvus ir nepasikeitė nė pas vieną dalyvę. Etniškumas taip pat nė pas vieną dalyvę nepakito, todėl lentelėje jis nepateikiamas. Galima teigti, kad dažniausiai identiteto kaitą rodo kalbos vartojimas. Tyrime dalyvavusių moterų identiteto pasikeitimai pateikti 4 lentelėje buvo statistiškai apdoroti, žodžiams suteikiant skaitines reikšmes, kur „nepakito“ – 0, „kinta“ – 1, o „pakito“ – 2. Šie rezultatai pateikiami priedas Nr.13.

Taip pat identiteto kaitai labai svarbu laikas, praleistas emigracijoje. Kuo ilgiau respondentės gyvena ne Lietuvoje, tuo labiau pakitęs identitetas. Visų respondenčių pasikeitė gyvenamoji aplinka, nei viena neteigė, kad gyvena panašioje aplinkoje kaip Lietuvoje. Taip pat kinta apsirengimas. Kaip jau minėta darbe, lietuviai pasižymi puošniu apsirengimo stiliumi kasdieninėje aplinkoje, taip pat dažnas gana ryškus makiažas. Beveik visos dalyvės pažymi, kad keičiasi jų rengimosi stilius ir makiažo įpročiai. Vertybių kriterijus pasikeitė tik pas dvi respondentes. Simonai (34 m.) didesnę įtaką gyvenant Lietuvoje turėjo materialinė gerovė, o emigracijoje labiau vertina šeimą ir draugus. Neringos pagrindinė vertybė nepakito, ji yra meilė, tačiau labai pasikeitė požiūris į moterį ir musulmonus. Neringos pastebėjimuose dažnai minima buvimas moterimi kaip vertybė.

Taigi galima teigti, kad emigravusios moters identitetas keičiasi sąlyginai lėtai priklausomai nuo laiko praleisto ne Lietuvoje ir didelę įtaką daro sutuoktinis. Jeigu sutuoktinis yra tos šalies, į kurią imigravo moteris, didelė tikimybė, kad tautinis identitetas kis greičiau.

IŠVADOS

1. Biografinio tyrimo metu buvo siekiama išanalizuoti emigrantės lietuviškos moters tautinio identiteto raidą savaiminio mokymosi ir saviugdų procesuose. Moterų biografijose buvo nustatyta, kad savaiminis mokymasis ir saviugda yra reikšmingas emigracijoje, ypač siekiant tinkamai adaptuotis kitoje kultūroje. Hipotezė, kad emigrantės moters tautinis identitetas keičiasi savaiminio mokymosi ir saviugdų procesų metu priimant kitą kultūrą, pasitvirtino. Tautinis identitetas kinta, tačiau sąlyginai lėtai, moteriai užsienio šalyje gyvenant 6 ir daugiau metų.

2. Tyrimo duomenys ir jų analizė atskleidė pakitusį respondenčių požiūrį į religiją. Religija kaip vienas reikšmingiausių tautinio identiteto faktorių įtakoja ne tik respondenčių, bet ir jų artimųjų gyvenimus. Religiniu klausimu pokytis įvyksta, bet tik savaiminio mokymosi ir saviugdų proceso metu, ypač pakeitus gyvenamąją vietą kultūros ir religijos atžvilgiu, gilinant žinias religijos klausimais. Lietuvoje nėra didelio religinio pasiskirstymo, vyraujanti religija yra Romos katalikai, o kitose šalyse yra platesnis religinis pasirinkimas ir dažniausiai nėra dominuojančios vienos religijos. Išskyrus islamiškas šalis. Todėl žmonės gyvenantys tokiose šalyse kaip Anglija, Norvegija ir Švedija turi plačias religinio pasirinkimo galimybes, bet tyrimo dalyvės, nors jų religinės žinios prasiplėtė, lieka prie Romos katalikybės. Moteris šeimoje dažnai yra svarbesnė dėl vaikų religinio pasirinkimo, todėl moterų likimas Romos katalikėmis gali labai įtakoti vaikų krikščioniškas pažiūras.

3. Tautiniui identitetui svarbu aplinka, kurioje gyvenama. Išanalizavus ir apibendrinus moterų biografijas, buvo nustatyta, kad emigravusios lietuviškos moterys patenkintos gyvendamos ne lietuviškoje aplinkoje, ir didžioji dalis respondenčių norėtų, kad jų vaikai augtų dabartinėje jų gyvenamojoje aplinkoje. Moterys save vadindamos ir būdamos lietuviškos, yra nepatenkintos Lietuvos gyvenamąją aplinką, kuri ir buvo viena iš emigracijos priežasčių.

4. Etniškumo klausimu nėra pakitusių respondenčių požiūrių, nes visos moterys teigia, kad yra lietuviškos. Tai rodo, kad etniškumą moterys gali išlaikyti gyvendamos ne gimtojoje kultūroje, o vadovaudamosios globalinės kultūros nuostatomis, kad nesvarbu, iš kur esi kilęs, svarbu, kokias vertybes ir socialines normas puoselėji bei kokiai etniniai grupei save priskiri.

5. Daugelyje užsienio šalių būdingas laisvesnis aprangos stilius. Apranga tai pat sąlygoja tautinį identitetą (labai ryškūs skirtumai tarp Vakarietiškos kultūros ir musulmonų šalių gyventojų), moterys minėjo skirtumus, kaip yra rengiamasi Lietuvoje ir šalyse, kur jos šiuo metu gyvena. Lietuvoje daugelis jaučiasi nejaukiai, mano esančios nepakankamai stilingos, susitvarkiusios ar save prižiūrinčios. Didžioji dalis moterų, emigravusios pradėjo paprasčiau rengtis, bet grįžusios į Lietuvą jos puošiasi, kaip ir buvo įpratusios. Galima teigti, kad šiuo metu moterims būdingesnis dvigubas aprangos stilius: paprastesnis užsienietiškas ir puošnesnis lietuviškas, priklausomai nuo vietos, kur tuo metu moteris yra.

6. Kalba pats svarbiausias tautinio identiteto veiksnys. Moterys dažnai kalba lietuviškai namuose, su artimaisiais, mąsto taip pat lietuviškai. Tik maža emigravusių moterų dalis sunkiau kalba lietuviškai, mąsto arba sapnuoja kita kalba ir tai yra būdingiau moterims pragyvenusioms emigracijoje 10 ir daugiau metų. Ne gimtąja kalba namuose dažniausiai kalba tos moterys, kurios yra ištekėjusios už užsieniečių ir gyvena vyro gimtojoje šalyje, bet su draugais ir giminėmis Lietuvoje jos kalba tik lietuviškai. Tai rodo, kad užsienio kalbą jos vartoja, ją priima, bet savo kalba vis dar laiko lietuvių. Kalbos aspektu kai kurių moterų identitetas yra žymiai pakitęs.

7. Moterų pakitusi kalba buvo sąlygota savaiminio mokymosi proceso metu, tačiau dalis moterų per saviugdą siekė įgyti daugiau užsienio kalbos žinių, lankydamos ne gimtosios kalbos kursus, skaitydamos knygas ir ieškodamos kitų būdų, suteikiančių geresnę užsienio kalbos vartojimą. Galima teigti, kad kalbos vartojimo srityje reikšmingi savaiminio mokymosi ir saviugdų procesai, dėl kurių moteris gali sėkmingiau adaptuotis emigracijoje.

8. Biografinio tyrimo duomenys atskleidė, kad moterys vadovaujasi integracine kultūros elgesio strategija, saugodamos savo kultūrą, bet toleruodamos kitas. Tačiau integracine kultūrinio elgesio strategija vadovaudamosios moterys savaime priima kai kuriuos kitos kultūros aspektus ir po truputį keičiasi jų kultūrinis elgesys ir tautinis identitetas. Taip pat keičiasi kultūra ir visuomenė į kurią moterys emigruoja. Tai labiausiai priklauso nuo moterų dalyvavimo savanoriškoje visuomeninėje veikloje, ieškant tokių veiklos sferų, kur kultūros praturtina viena kitą.

9. Moterys daugiausia emigravo dėl ekonominių priežasčių, ieškodamos geriau apmokamo darbo. Visos tyrime dalyvavusios moterys buvo įsitraukusios į darbo rinką, tačiau susilaukusios vaikų, naudojasi socialinėmis garantijomis ir pasiima vaiko priežiūros atostogas, tačiau vaikams paaugus, jos vėl visavertiškai grįžta į darbo rinką. Būdamos vaiko priežiūros atostogose jos dažnai lankosi įvairiuose kultūriniuose renginiuose ir plečia akiratį.

REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos užsienyje gyvenančioms lietuvėms:

1. Kalba yra svarbiausias tautinio identiteto veiksnys, todėl rekomenduojama kuo daugiau bendrauti gimtąją lietuvių kalba, skaityti lietuvių kalba literatūros kūrinius bei spaudą. Esant galimybei bendrauti su draugais ir pažįstamais per komunikacijos priemones lietuvių kalba, naudojant lietuviškus rašmenis.

2. Lietuvoje oficialiai yra pripažintos 9 tradicinės religinės grupės: lotynų apeigų katalikų (Romos katalikų), graikų apeigų katalikų, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, ortodoksų krikščionių (Maskvos patriarchatas), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų ir karaimų, tačiau vyrauja Romos katalikai. Rekomenduojama švęsti Romos katalikų įprastas šventes pagal lietuviškas tradicijas ir supažindinti su jomis kitų kultūrų atstovus.

3. Rekomenduojama skleisti informaciją, supažindinti visuomenės narius su lietuvių tradicijomis, kultūra. Patartina savo pavyzdžiu stengtis paneigti galiojančius neigiamus stereotipus apie lietuvių tautybės žmones.

4. Etninė tapatybė yra įgyjama, ji neturi įgimtumo bruožo. Dauguma respondenčių išvyko jau suaugusios arba būdamos paauglės, jos jau buvo įgijusios lietuvių etninius pagrindus, todėl joms rekomenduojama gilintis į lietuvių istoriją, suprasti ir puoselėti savo kaip lietuvių etniškumą.

5. Apranga nėra pats reikšmingiausias tautinio identiteto bruožas, tačiau rekomenduojama gyvenančioms užsienyje lietuvėms domėtis lietuvių apranga.

6. Rekomenduojama užsienyje gyvenančioms lietuvėms lietuvių tautybę puoselėti kaip vertybę. Nes vertybėmis gali būti ne tik šeima, draugai, artimieji, materialinės gėrybės, bet ir žmogaus tapatumas su tam tikra tauta, religiniais įsitikinimais ir kt.

Rekomendacijos institucijoms, tiesiogiai susiduriančioms su emigracijos procesu:

1. Tautiškumo palaikymui ir tautinio švietimo klausimams skirti daugiau dėmesio ir suteikti kuo daugiau informacijos apie galimybes išlaikyti sąsajas su savo tautine bendrija, akcentuojant, kas yra

tautinis identitetas, kokie kintamieji veiksniai jį sudaro.

2. Bendrauti su emigruoti besiruošiančiomis moterimis, joms suteikti žinių apie skirtingas kultūras ir kokios yra tradicijos jų pasirinktoje tikslo šalyje, siekiant geresnės kultūrinės adaptacijos.

Rekomendacijos tarpkultūrinio ugdymo ir tarpininkavimo studijų studentams, socialiniams darbuotojams, pedagogams, žmonėms, besidomintiems emigravusių moterų tautinio identiteto raida:

1. Tyrimo analizėje nustatyta, kad emigravusios moterys praranda tautinį identitetą, pragyvenusios užsienyje 6 ir daugiau metų. Tai paskatina apribotas bendravimas gimtąja kalba (ypač santuokoje su užsieniečiu), taip pat nesidomėjimas įvykiais, papročiais ir kultūriniais reiškiniais Lietuvoje. Todėl rekomenduojama palaikyti kuo glaudesnius ryšius su emigravusiomis moterimis, suteikti pagalbą, esant kultūriniam šokui ir padėti adaptuotis svetimose kultūroje, panaudojant visas turimas žinias apie emigraciją, kultūrinę adaptaciją, tautinį identitetą ir jo raidos procesą.

2. Moteris skatinti domėtis savaiminio mokymosi ir saviugdų procesais bei teikti pagalbą emigravusioms moterims, auginančioms vaikus, jų ugdymo ir lavinimo klausimais tautinio identiteto aspektu, naudojant saviugdų ir savaiminio mokymosi procesais įgytoms žinioms ir gebėjimais.

LITERATŪRA

1. Antinienė, D. (1999). Kai kurie Lietuvos jaunimo tautinio identiteto ypatumai. Sociologija: praeitis ir ateitis. Moksl. konf. medžiaga. Kaunas.
2. Antinienė, D. (1999). Tautinė tapatybė kaip vienas asmens tapatumo aspektų. Psichologija. T. 20.
3. Antinienė, D. (2002). Asmens tautinio tapatumo tapsmas. Sociopsichologinės šio proceso interpretacijos. Sociologija. Mintis ir veiksmai. 2002/2. [žiūrėta 2011.01.06]. Prieiga per internetą: http://www.ku.lt/sociologija/files/2002_nr.02.100-107.pdf.
4. Arends, R.I. (1998). Mokomės mokyti. Vilnius: Margi raštai.
5. Ašmantas, A. (2005). Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. Lietuvių kalbos draugija. Vilnius: Trys žvaigždutės.
6. Baršauskienė, V., Leliūgienė I. (2001). Sociokultūrinis darbas bendruomenėje. Kaunas: Technologija.
7. Baublienė, R. (2003). Asmenybės raida ir nuolatinė saviugda. Kaunas: LKKA.
8. Berns, R.M.(2009) Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė.
9. Bitinas, B. (2006). Edukologinis tyrimas :sistema ir procesas. Vilnius: Kronta.
10. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. (2008).Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
11. Bruzgelevičienė, R., Žadeikaitė, L. (2007). Dokumentinis tyrimas kaip socialinio kokybinio tyrimo metodas. Pedagogika. T.86,
12. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996.). Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius.
13. Čižiūnas, V. (1953). Tautinis auklėjimas šeimoje. Trumpas tautinio auklėjimo vadovas lietuviškajai šeimai išsivijoje. VLIKo Lietuvybės Išlaikymo Tarnyba.
14. Dirglėnienė, I.(2001). Tautiškumas ir jo ugdymas. Šilutė: Prūsija.
15. Floyd, R.W.(2010). Steps towards the renovation of acculturation research paradigms: What scientists' personal experiences of migration might tell science. Culture & Psychology, 2010.Vol. 16 Issue 3, p. 299-312, 14p. Prieiga per internetą <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=8&hid=119&sid=67ca8eea-9e85-40dc-8a35-fb220e29f150%40sessionmgr111&bdata=JnNpdGU9ZWlhvc3QtbG12ZQ%3d>

%3d#db=a9h&AN=53159467>

16. Fokienė, A. (2006). Neformalusis ir savaiminis mokymasis: samprata ir esmė. Prieiga per internetą: <http://www.lssic.lt/alevel/pictures/Dokumentai/LSSIC_AF..doc>. Žiūrėta: 2011-01-19.
17. Giddens, A. (2005). Sociologija. Kaunas.: poligrafija ir informatika.
18. Girnius, J. (1956). Tautinė kultūra — tautos gyvybės pagrindas. Žurnalas „Aidai“ 1956 m. Nr. 7-8. [žiūrėta 2011-04-11]. Prieiga per internetą: http://aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id=6159&Itemid=423.
19. Grigas, R. (1989). Žmogus socialinių psichologinių santykių sistemoje. Vilnius: Lietuva TSR „Žinijos“ draugijos valdyba.
20. Hakim, C. (1987). Research Design: strategies and choices in the design of social research. London, Routledge.
21. Hurtado, A. (1997). Understanding Multiple Group Identities: Inserting Women into Cultural Transformations. Journal of Social Issues, Vol, 53, No, 2. Prieiga per internetą <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&hid=105&sid=6fb76d66-f3e3-4769-9f34-543b409abae0%40sessionmgr110>>
22. Jarvis, P. (2001). Mokymosi paradoksai. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, Švietimo studijų centras.
23. Jovaiša, L. (2001). Edukologijos pradmenys. Kaunas: Technologija.
24. Jovaiša, L. (2007). Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis.
25. Jovaiša, L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas: Šviesa.
26. Jovaiša, L. (1997). Auklėjimas ir saviuokla. Savęs auklėjimas. Edukologijos pradmenys. Kaunas: Technologija.
27. Jovaiša, L., Vaitkevičius, J. (1987). Pedagogikos pagrindai. Kaunas: Šviesa.
28. Juodaitytė, A. (2002) Socializacija ir ugdymas vaikystėje : vadovėlis pedagogikos specialybių studentams. Vilnius.
29. Juodaitytė, A. (2003). Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas. VšĮ Šiaulių Univeriteto leidykla. Vilnius.
30. Juodaitytė, A., Rūdytė K. (2007). Vaikų savaiminio mokymo (si) namų aplinkoje reikšmingumo diskursas. Pedagogika.

31. Juodraitis, A. (2004). Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika. Šiauliai: ŠU leidykla.
32. Kardelis, K. (2007). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus
33. Kasatkina, N. (1999). Etniniai procesai šiuolaikinėje visuomenėje. Kaunas: VDU.
34. Kasatkina, N., Leončikas, T. (2003). Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius: Eugrimas.
35. Kazlauskienė, A. (2006). Tarptautinė darbo jėgos migracija: šiuolaikiniai procesai ir poveikis šalies ekonomikai // *Ekonomika ir vadyba – 2005: tarptautinės konferencijos medžiaga*. Vilnius.
36. Kazlauskienė, A. (2003). Socialinis kapitalas ir darbo jėgos migracija // *Ekonomika ir vadyba – 2003: tarptautinės konferencijos medžiaga*. Vilnius.
37. Kazlauskienė, A. (2006). Protų nutekėjimo priežastys ir tendencijos: Lietuvos atvejis. Kaunas
38. Kraniauskienė, S. (2000). Biografinis metodas: dvi teorinės – metodologinės kryptys. // *Sociologijos metodologija*. Klaipėda.
39. Kraniauskienė, S. (2003) Kartos ir lyties identitetas XXa. lietuvių autobiografijose.
40. Krupavičius, A., Šarkutė, L. (2005). Tautinė ir europinė tapatybės Lietuvoje: ekonominiai ir socialiniai veiksniai. Tautinės tapatybės dramaturgija: lietuvių tautinis identitetas ir integralumas kintančiame pasaulyje. Monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
41. Kuzmickaitė, D.K. (2004). Tarp dviejų pasaulių: naujieji imigrantai lietuviai Čikagoje (1988-2000). Kaunas.
42. Kuzmickas, B. (1996). Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė. Vilnius: Rosma.
43. Kuzmickas, B. (2007). Tautos tapatumo savimonė: lietuvių savimonės bruožai. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
44. Kuzmickas, B. (2009). Tautos tapatumo savimonė: lietuvių savimonės bruožai. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
45. Laužackas, R., Stasiūnienė E., Teresevičienė, M. (2005). Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi. Kaunas.
46. Levickienė, G., Kardelis, K. (1999). Moksleivių fizinės saviugdos komponentų bei socialinių ir edukacinių veiksnių sąsaja. Socialiniai mokslai. Kaunas: Technologija.
47. Lietuvių charta (1949). Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas Trentyje 1949 m. birželio 14 d. [žiūrėta 2011.01.08]. Prieiga per internetą: <http://www.plbe.org/PLB>

%20dokumentai/Lcharta.htm.

48. LR Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas. Vilnius, 1998-05-30, Nr. VIII-822.
49. LR Švietimo įstatymas (2011).
50. McLaughlin, T.H. (1997). Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė. Kaunas: Technologija.
51. Mack, J.E. (1983). Nationalism and the Self // *Psychohistory Review*. 11 (2-3): 47-69.
52. Massey, D. S. (1993). Theories of international migration: review and appraisal. *Population and Development Review*, New York, vol. 19. No 3.
53. Massey D.S. (1998). *Worlds in Motion. Understanding International Migration at the End of Millenium* // D.S. Massey, J.Arango, G.Hugo, A.Kouaouci et al. Oxford.
54. Massey, D.S. (1999). International migration at the Dawn of the Twenty – First Century: The Role of the State. *Population and Development Review*, New York, vol. 25, No. 2.
55. Mažeikienė, N. (2001). Socializacijos ir ugdymo diagnostikos instrumentų kultūrinis perkeliamumas: makvializmo ir autoritarizmo matavimo aspektas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija (S 07), Šiauliai.
56. Merkys, G. (1995). Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys. Paskaitų konspektas. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas
57. Mokymosi visą gyvenimą memorandumas. (2001).Prieiga per internetą: www.lssa.smm.lt/docs/Memorandumas_2001.doc. Žiūrėta: [2011-05-16]
58. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija. ŠMM. Vilnius, 2004-03-26. Nr. ISAK-433/A-83.
59. Morawska E. (1990). The Sociology and Historiography of Migration. In: *Immigration reconsidered: History, Sociology and Politics*. N.Y., Oxford University Press.
60. Moters ir vyro socialinio vaidmens stereotipai: konferencija. (2000). Vilnius: Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba.
61. Petras, E. M. (1981). The global labor market in modern world economy. In: *Global trends in Migration: Theory and research on International Population Movements*. Staten Island, New York: Center for Migration Studies.
62. Pugačiauskas, V. (2000). Globalizacija ir Lietuvos ekonominė politika. Vilnius.
63. Ranonytė, A. (2004). Tautinis ir europinis tapatumas: suderinamumas ir raiška. Filosofija.

Sociologija 4.

64. Rimkutė, J. (2001). Žmogaus socialinė raida. Vilnius. Homo liber.
65. Rinkevičius, L. (2002) Rizikos bei dvigubos rizikos visuomenės teorija ir jos taikymas sociologinei Lietuvos visuomenės raidos diagnostikai // Sociologija. Mintis ir veiksmas. Nr. 2, p. 109.
66. Rinkevičius, L., Kazlauskienė, A. (2006). Sociologinė migracijos procesų Lietuvoje studija: protų nutekėjimas ar protų apyvarta? // Socialiniai mokslai Nr. 4 (54).
67. Salazar, J.M. (1998). Social Identity and National Identity. Social Identity. London: Sage Publications.
68. Sipavičienė, A. (1997). Nelegalių migrantų tranzitas per Lietuvą. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, LFSI.
69. Sipavičienė, A. (2004). Migracija // Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys. Ats. red. Stankūnienė V. Vilnius.
70. Sipavičienė, A. (2006). Migracija // Lietuvos gyventojai: struktūra ir demografinė raida. Vilnius.
71. Sipavičienė, A. (2006). Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė. Vilnius.
72. Snieška, V., Bernatorytė, D., Kavaliauskienė, V. (1992). Tarptautinių ekonominių santykių, bei globalinių problemų ekonomikos pagrindai. Kaunas.
73. Spurga, V. (1998). Saviugdodos metodai. Vilnius: Ethos
74. Spurga, V. (1999). Saviugdodos pagrindai. Vilnius: Ethos.
75. Spurga, V. (2000). Saviugdodos motyvų formavimas. Pedagogika.
76. Stark O. (1991). The migration of Labor. Cambridge: Basil Blackwell.
77. Stulpinas, T. (1996). Ugdymo rezultatai. Šiauliai
78. Suslavičius A. (1995). Socialinė psichologija. Kaunas: Šviesa.
79. Švietimo gairės. (Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos 2003-2012 metai. Projektas.), 2002.
80. Taljūnaitė, M. (2006) Lietuvių tautinio tapatumo konstravimas sociologiniuose tyrimuose. Filosofija. Sociologija. 2006. Nr.2. p.8-17

81. Teresevičienė, M., Gedvilienė G. (1999). Mokymasis grupėse bendradarbiaujant. Vilnius.
82. Teresevičienė, M., Gedvilienė, G., Zuzevičiūtė, V. (2006). Andragogika. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
83. Teresevičienė, M., Oldroyd, D., Gedvilienė, G. (2004). Suaugusiųjų mokymasis. Andragogikos didaktikos pagrindai. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
84. Tereškinas, A. (2001). Kūno žymės: seksualumas, identitetas, erdvė Lietuvos kultūroje. Vilnius: Baltos lankos.
85. Tidikis, R. (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
86. Todaro, M. (1976). P. International migration in developing countries. Geneva: International 42 Labor office.
87. Tomlinson, J. (2002). Globalizacija ir kultūra. Vilnius: Mintis.
88. Vaitkevičius, J. (1992). Asmenybės vystymasis ir ugdymas.// Pedagogika, 28, 28-55.
89. Valantiejus, A. (2007). Socialinė struktūra: nuo makro iki mikro modelių. Vilnius: Vilniaus universitetas.
90. Žalioji knyga.(2008). Migracija ir judumas. ES švietimo sistemų uždaviniai ir galimybės {SEC(2008) 2173} Briuselis, 3.7.2008 Europos Komisija. [žiūrėta 2011.10.08] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0423:FIN:LT:PDF>

PRIEDAI